מתוך הקדמת המחבר: ועיניכם תראינה בנים בני בנים כשתי לי זתים סביב לשלחנם,
תכמים ונבונים, ובתים מלאים כל טוב, גם עושר גם כבוד לא יסופו מזרעכם

גליון

זרע שמשון המבואר

פרשת משפטים

אותיות ט - י

דרוש מתוך הספר המסוגל 'זרע שמשון' שחברו הגאון המקובל
האלוקי חסידא קדישא רבנו **שמשון חיים** ב"ר
נחמן מיכאל נחמני זלה"ה
מח"ס 'זרע שמשון' ו'תולדות שמשון'
שחי לפני כ-300 שנה בתקופת ה'אור החיים' ומקום קברו לא נודע
והבטיח שהלומד בחידושיו וספריו יזכה לישועות בבני חיי ומזוני
נלב"ע ו' אלול תקל"ט

דרוש מנוקד ומבואר בתוספת ציונים והארות
יו"ל על ידי מוסדות זרע שמשון
שע"י האיגוד העולמי להפצת תורת זרע שמשון

יו"ל ע"י האיגוד העולמי
להפצת תורת
"זרע שמשון"

לקבלת הגליון נא לשלוח למייל:
zera277@gmail.com

ארה"ב

הרב מנחם בנימין פאשקעס
ZERA SHIMSHON
C/O B PASKESZ 1645 48 ST
BROOKLYN NY 11204
347-496-5657
mbpaskesz@gmail.com

ארה"ק

הרב ישראל זילברברג
05271-66450

ניתן לשלוח תרומות והנצחות
לזכות ולע"נ ולקחת חלק בהוצאות
והפצת הגליונות והספרים.

ניתן להפקיד בבנק מרכנתיל (17) סניף 635
מספר חשבון 7171303028 ע"ש זרע שמשון,
כמו כן ניתן לתרום בכרטיס אשראי

וזכות הצדיק ודברי תורתו הקדושים יגן מכל
צרה וצוקה, ויושפע על הלומדים ועל המסייעים
בני חיי ומזוני וכל טוב סלה
כהבטחתו
בהקדמת ספריו.

הוצאת והפצת קונטרס
'זרע שמשון המבואר'
נתרם
לעילוי נשמת

אבי היקר
אברהם בן אסתר כהן ז"ל
נלב"ע י"ב תשרי תש"פ
ת.נ.צ.ב.ה.

הוקדש ע"י בנו
זכות המחבר יעמוד לו
להצלחה ולברכה
בכל משאלות לבו ובכל צרכיו

לשותפות של ברכה בכל עת
מוקד זרע שמשון
ארץ ישראל 02-80-80-500
ארה"ב 347-496-5657

הודעה ובקשה!

השתדלנו להעמיק בדברי רבנו ולבארם כראוי עד היכן שמשגת ידינו, אולם דברי רבנו עמוקים מני ים ואין בכוחנו כלל להתגדר ולומר שהשגנו את עומק דבריו ודעיוניו, ובודאי לא לקבוע בכתה שנכתב שזה הפירוש המוחלט בדבריו, ולכן אנו פונים אל כל הלומדים הי"ו, שבאם תמצאו דברים שאינם כראוי ואינם עולים בקנה אחד עם דברי חז"ל או רבותינו הקדמונים, בודאי לא על דבינו הקדוש זי"ע יהיה תלונתכם כי אם עלינו, ובקשתנו שטוחה לפני מהלומדים אשר יבין ומצא פירושים ודרכים יותר ראויים בהבנת דברי רבינו, אנא ממנו שימציאם לידינו בכדי שנוכל לתקנם ולשלבם במהדורות הבאות, ובזה יהיה חלקו עמנו בזיכוי הרבים.

כמו כן נשמח לקבל הערות והארות לשיפורים מכל סוג שהוא לתועלת הלומדים,
וכן באם תמצאו טעות ושגיאה מכל סוג שהוא, אנא תיידעו אותנו על כך ותבואו על הברכה.

פָּרָשַׁת מִשְׁפָּטִים

ט

פָּסוּק וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ וְהֵסַרְתִּי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא׳. שָׁלוֹשׁ הַבְטָחוֹת הַלָּלוּ, הֵן מַאי דְּאָמַר רָבָא בְּשִׁלְהֵי מוֹעֵד קָטָן (כח, א), בְּנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי לָאו בִּזְכוּתָא תַּלְיָא מִילְּתָא אֶלָּא בְּמַזָּלָא

פָּסוּק (שמות כג, כה-כו) ׳וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ וְכוּ׳, ׳לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא׳. שָׁלוֹשׁ הַבְטָחוֹת הַלָּלוּ, הֵן מַאי דְּאָמַר רָבָא בְּשִׁלְהֵי מוֹעֵד קָטָן (כח, א), בְּנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי לֹא בִּזְכוּתָא תַּלְיָא מִילְּתָא, אֶלָּא בְּמַזָּלָא

זֶרַע שִׁמְשׁוֹן הַמְבֹאָר

ט

הבטחת הקב"ה לישראל שיתברכו מזונותיהם וחייהם בלא שינוי המזל, ולענין הולדת הבנים ישתנה אף המזל

דקדוק מהפסוק על המבואר בגמרא ש'חיי בני ומזוני' תלויים במזל

כתוב בְּפָסוּק (שמות כג, כה-כו)[א], ׳וַעֲבַדְתֶּם אֵת ה׳ אֱלֹהֵיכֶם׳ - אם נעבוד את הקב"ה בקיום מצוותיו, הוא יתברך מבטיח לנו שכר, ׳וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ׳ וְכוּ׳ - יתברכו מזונותינו וצרכי פרנסתינו[ב], ׳לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ׳ - לא יהיה ביניכם אשה שמפלת נפלים, או שקוברת את בניה, שקרויה ׳משכלה׳, וגם לא יהיה ביניכם אשה שאינה מולידה, אלא כולם יולידו בנים אשר לא ימותו בחיי מולידם.

ועוד מבטיח הקב"ה שכר, ׳אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא׳ - שנזכה לאריכות ימים[ג].

וְשָׁלוֹשׁ הַבְטָחוֹת הַלָּלוּ[ד], על המזונות, הבנים, ואריכות ימים, הֵן מַאי דְּאָמַר רָבָא בגמרא בְּשִׁלְהֵי - בסוף מסכת מוֹעֵד קָטָן (כח, א)[ה], בְּנֵי - הולדת הבנים, דהיינו אם יהיו לאדם בנים, ואם יהיו מרובים או מועטים, וכן חַיֵּי - אריכות ימי חיי האדם, וּמְזוֹנֵי - הספקת מזונותיו של אדם ופרנסתו, בצמצום או בריוח, לֹא בִּזְכוּתָא תַּלְיָא מִילְּתָא - אין הדבר תלוי בזכויות האדם לפי מעשיו, אם

ציונים ומקורות

א. לשון הפסוקים ׳וַעֲבַדְתֶּם אֵת ה׳ אֱלֹהֵיכֶם וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ, לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא׳. **ב.** וכן משמע מלשון הפסיקתא (שמות שם), ׳וברך את לחמך ואת מימיך׳, של כל אחד ואחד, שלא יהיה נצרכים זה לזה. **ג.** ביבמות (נ, א) נחלקו רבי עקיבא וחכמים בפירוש ׳אמלא׳, רבי עקיבא סובר שהוא לשון השלמה, דהיינו שאם זכה האדם, משלימים לו את חשבון השנים שנקצבו לו מיום הוולדו, ואין פוחתים לו מהם, אך גם אין מוסיפים עליהם. וחכמים סוברים, ש׳אמלא׳ הוא לשון תוספת, והיינו שאם זכה האדם, אף מוסיפים לו על השנים שנקצבו לו. **ד.** בפסוק מצינו הבטחה רביעית, והוא מה שנאמר ׳והסירותי מחלה מקרבך׳. וזה לשון האבן עזרא (שם), עבודת השם היא לעשות כל אשר צוה, לאהבה אותו ולדבקה בו, ולהשבע בשמו, ולהתפלל אליו, ולזבוח לפניו תמידין ומוספין, ולכבדו בתת המעשרות. הנה שכרו אתו, והם **ד' דברים בעולם הזה**. הא׳ ׳וברך את לחמך ואת מימך׳, והב׳ ׳והסירותי מחלה מקרבך׳, והג׳ ׳לא תהיה משכלה ועקרה בארצך׳, והד׳ ׳את מספר ימיך אמלא׳. והנה כל אלה בגוף האדם, עכ"ל. אמנם בסוף דברי רבינו מבואר שסובר, ש׳וברך את לחמך ואת מימך׳, ו׳והסירותי מחלה מקרבך׳, הם ברכה אחת, לפי שמי שמזונותיו מצויות לו ניצל מן המחלות, וגם מפני שצרכי רפואת האדם חשובים כמזונותיו, עיין שם. **ה.** לשון הגמרא, אמר רבא, חיי בני ומזוני, לא בזכותא תליא מילתא, אלא במזלא תליא מילתא, דהא רבה ורב חסדא תרוייהו רבנן צדיקי הוו [שניהם

אֶלָּא בְּמַזָּלָא תַּלְיָא מִילְתָא. וּבְשִׁלְהֵי שַׁבָּת (קנו, א) בָּתְבוּ הַתּוֹסְפוֹת (ד״ה אין), דְּעַל יְדֵי זְכוּת גָּדוֹל מִשְׁתַּנֶּה הַמַּזָּל. וְקָשֶׁה, דִּמְפֹאָן נִרְאֶה דִּבְזְכוּתָא דַּוְקָא תַּלְיָא מִילְתָא, מִדְּאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְקַיֵּם לָהֶם אֵלּוּ הַבְּטָחוֹת. וְאַף

זֶרַע שִׁמְשׁוֹן הַמְבֹאָר

הוא צדיק או רשע, **אֶלָּא בְּמַזָּלָא תַּלְיָא מִילְתָא** - הדבר תלוי במזלו של אדם זה[ו]. **וּבְשִׁלְהֵי** - בסוף מסכת **שַׁבָּת** (קנו, א) **בָּתְבוּ הַתּוֹסְפוֹת** (ד״ה אין), דְּאפילו מי שסובר בגמרא (שם) ש׳אין מזל לישראל׳[ז], מודה שאף ישראל נתונים תחת השפעת המזלות, אלא שהוא סובר **שֶׁעַל יְדֵי זְכוּת גָּדוֹל** - שאיש ישראל זוכה בה על ידי ריבוי עסק התורה, תפילה ומעשים טובים[ח], **מִשְׁתַּנֶּה הַמַּזָּל** שלו לטובה[ט].

וְקָשֶׁה - יש להקשות, דְּמִפסוקי התורה **נָאן נִרְאֶה, דִּבְזְכוּתָא דַּוְקָא תַּלְיָא מִילְתָא** - שבשלושת הדברים בני חיי ומזוני, האדם מתברך רק בזכות עבודתו לפני ה׳, **מִדְּאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְקַיֵּם לָהֶם אֵלּוּ הַהַבְטָחוֹת** ׳וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ וגו׳,

ציונים ומקורות

היו חכמים וצדיקים] וכו׳, רב חסדא חיה תשעין ותרתין שנין, רבה חיה ארבעין [ובכל זאת היה חילוק גדול ביניהם לענין ׳חיי׳, שרב חסדא חי תשעים ושתים שנה, ורבה חי רק ארבעים שנה], בי רב חסדא שיתין הלולי, בי רבה שיתין תיכלי [וכן היה חילוק ביניהם לענין ׳בני׳, שבביתו של רב חסדא היו ששים שמחות של נישואי בניו ובני בניו, ואילו אצל רבה היה להיפך, שהיו בביתו ששים מקרים של שיכולי ילדים], בי רב חסדא סמידא לכלבי ולא מתבעי, בי רבה נהמא דשערי לאינשי ולא משתכח [וכן היה חילוק ביניהם לענין ׳מזוני׳, שבביתו של רב חסדא היו נותנים סולת אף לכלבים, ואף לא היו צריכים לחפש אחריו, מחמת רוב העשירות שהיה שורה שם. ואילו אצל רבה היה להיפך, שאף לבני אדם היו נותנים רק לחם שעורים, ואף זה לא היה תמיד מצוי אצלם. והרי מוכח מכך, ש׳חיי, בני ומזוני׳, אינם תלויים בצדקות ובזכויות, אלא במזלו של האדם]. ו. פירוש, כל תכונות האדם, והמקרים שיארעו לו, קבועים על פי המצב של מערכת הכוכבים בזמן לידתו, וזה הנקרא ׳מזל׳. על פי גמרא (שבת קנו, א), ואבן עזרא (שמות לג, כא). וראה בגמרא שם שנחלקו, האם המאורעות נקבעים על פי היום שבו נולד האדם, או על פי ה׳כוכב׳ או ה׳מזל׳ ה׳משמש׳ בשעה שנולד [פירוש, שבעה מאורות ומזלות משמשים במרום, והן שבתאי, צדק, מאדים, חמה, נוגה, כוכב, לבנה. ובשעה שניתלו שבעת המאורות והמזלות ברקיע השמים, ביום הרביעי לבריאת העולם, הם החלו לשמש כמשרתים, כל אחד בשעה נפרדת, בזה אחר זה, כאשר מידי תום שבע שעות מתחיל מחזור חדש. על פי רש״י (ברכות נט, ב ד״ה שבתאי). **ובספר תורת המנחה** (לרבי יעקב ב״ר חננאל סקילי תלמיד הרשב״א, פרשת ויחי דרשה יט), האריך לבאר מהי השפעתו של כל אחד מהמזלות על העולם ובני האדם. והובאו דבריו לעיל בפרשת בא (אות ג)]. וזה לשון **המאירי** (סנהדרין סח, א), העיקר באלו הענינים, שהגלגלים והמזלות פועלים בנבראות התחתונות, וכמאמר (ב״ר י, ו) אין לך כל עשב ועשב מלמטה, שאין לו כוכב מלמעלה מכה אותו ואומר לו גדל. ובנימוקי יוסף (סנהדרין טז, ב ד״ה מנחש) כתב וזה לשונו, וגזירה שגזר הקדוש ברוך הוא מששת ימי בראשית, להנהיג עולמו בכך. מבואר **בזוהר** (פרשת וישב קפא, א), ש׳מזלא׳ הכוונה למזל העליון השולט על מדת הזכות והחובה. אולם נראה שרבנו מפרש לפי פשט הדבר, שהכוונה ממש לענין המזל. [וראה עוד ברש״י במסכת שבת (נג, ב ד״ה מזלא) שפירש, ׳מלאך שלו ומליץ עליו׳. ובמגילה (ג, א ד״ה מזלייהו) פירש, ׳שר של כל אדם למעלה׳]. ז. פירוש, בגמרא שם נחלקו אמוראים אם ׳יש מזל לישראל׳ [שאפילו תפילה וצדקה אין בכוחם לשנות את המזל], או ׳אין מזל לישראל׳ [שעל ידי תפלה וזכות משתנה מזלו לטובה], וביארו התוספות, שלפי כל השיטות, גם ישראל נתונים תחת המזל, והסובר ש׳אין מזל לישראל׳, היינו שיכול המזל להשתנות לטובה על ידי זכות גדול. וזה לשון התוספות, אין מזל לישראל, והא דאמר רבא בשילהי מועד קטן (כח, א), בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא, אלא במזלא תליא מילתא, מכל מקום, על ידי זכות גדול משתנה. אבל פעמים שאין המזל משתנה, כדאמר ביבמות פרק החולץ (נ, א), זכה, מוסיפין לו. לא זכה. ח. **באליה רבה** (סימן מז סק״ג) כתב לפרש, שכשעומל ועוסק ומשתדל בתורה, הוי זכות גדול, וזה כוונת מאמר הזוהר (פרשת פנחס רטז, ב), כל דאישתדל באורייתא, בטל מיניה חוביא דכוכביא ומזלות. ע״כ. **ובעין אליהו** (שבת שם ד״ה רבי חנינא) כתב, שזכות גדול היינו כשעשה מצוה גדולה וחשובה. ט. לפי דברי התוספות נמצא,

שֶׁכָּתוּב (שם) 'וַעֲבַדְתֶּם אֵת ה' אֱלֹהֵיכֶם', לֹא מַשְׁמַע שֶׁיִּהְיֶה זֶה עַל יְדֵי זְכוּת גָּדוֹל. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּאֵין הָכִי נַמִּי דִּבְלֹא זְכוּת גָּדוֹל, בְּמַזָּלָא תַּלְיָא מִילְתָא. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַבְטִיחָם שֶׁאַף בְּלֹא זְכוּת גָּדוֹל וּבְלֹא הִשְׁתַּנּוּת הַמַּזָּל, יִהְיֶה לָהֶם טוֹבוֹת הַלָּלוּ. וְהַיְנוּ שֶׁאִם הַמַּזָּל יִהְיֶה שֶׁאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל יִהְיֶה לוֹ מְזוֹנוֹת מְצֻמְצָמִים, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְבָרֵךְ אוֹתָן הַמְּזוֹנוֹת, שֶׁיֹּאכַל קִמְעָא וְיִהְיֶה הַפַּת

זֶרַע שְׁמוּשׁוֹן הַמְבֹאָר

לֹא תִּהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ, אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא', שהם הברכות של חיי בני ומזוני, בזכות שיעבדו אותו. וְאַף שֶׁכָּתוּב בתחילת הפסוק 'וַעֲבַדְתֶּם אֵת ה' אֱלֹהֵיכֶם', ובפשטות היה אפשר לפרש שהכוונה על עבודה יתירה שיש בה זכות גדול, ובשכר זה יזכו לכל הברכות בג' דברים אלו אף נגד המזל, מכל מקום, לֹא מַשְׁמַע - אין נראה לפרש כוונת הכתוב שֶׁיִּהְיֶה זֶה - עבודת הקב"ה והשכר שכתוב כאן, דוקא עַל יְדֵי שיעשה דבר שיש בו זְכוּת גָּדוֹל, שעל כך כתבו התוספות שבכוחו להפך את המזל, אלא משמע שמכל מקום, אף שהזכות אינה גדולה, היא תועיל להם להתברך בשלושתם.

הברכה שבפסוק תשרה במעט המגיע על פי המזל

וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּאֵין הָכִי נַמִּי דִּבְלֹא שיהיה לאדם איזה זְכוּת גָּדוֹל, אין משתנים כל

עניני חיי בני ומזוני לפי עבודתו לפני ה', אלא בְּמַזָּלָא תַּלְיָא מִילְתָא - כל מה שיארע עמו תלוי במזל, וכדברי התוספות. וְכוונת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כשהוא מַבְטִיחָם - בשכר האמור בתורה בענין בני חיי ומזוני, היינו שֶׁאַף בְּלֹא שיהיה להם זְכוּת גָּדוֹל, וְאַף בְּלֹא הִשְׁתַּנּוּת הַמַּזָּל שלו לטובה, גם כן יִהְיֶה לָהֶם טוֹבוֹת הַלָּלוּ של חיי, בני ומזוני, כפי שהיה ראוי להיות להם אם היה מזלם טוב.

וְהַיְנוּ בדרך זו, שֶׁאִם הַמַּזָּל יִהְיֶה, שֶׁאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל ראוי שיִהְיֶה לוֹ מְזוֹנוֹת מְצֻמְצָמִים - מועטים, אזי אף שלא יתרבו מזונותיו אם לא יהיה לו זכות גדול, מכל מקום, אם יעבוד את הקב"ה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְבָרֵךְ את אוֹתָן הַמְּזוֹנוֹת המצומצמים המגיעים לו על פי המזל, בכך שֶׁיֹּאכַל קִמְעָא - רק מעט, וְיִהְיֶה הַפַּת - הלחם שאוכל, מִתְבָּרֵךְ בְּמֵעָיו

ציונים ומקורות

ש'אין מזל לישראל' היינו שאיש ישראל אינו תלוי לגמרי במזל, אלא אפשר לשנותו על ידי זכות גדול. ו'יש מזל לישראל', היינו שהאדם תלוי לגמרי במזלו, ואי אפשר לשנותו כלל, אף לא על ידי זכות גדול. י. וכבר הקשה כן בפירוש **רבינו חיים פלטיאל** (כאן פסוק כו), וזה לשונו, 'את מספר ימיך אמלא'. וכן בסוף פרק החולץ (יבמות נ, א), אם זכה, מוסיפין לו כו'. וצריך עיון, מהא דאמרינן במועד קטן, דחיי בני ומזוני לא בזכותא תליא. מיהו פעמים שזכות גדול מועיל, כדאיתא במסכת שבת, אין מזל לישראל, ומיהו לא שכיח שישתנה המזל, כדאמרינן גבי עובדא דרבי אלעזר בן פדת, במסכת תענית (כה, א). הר"י. ומבואר בדבריו שאכן מבאר את הפסוק 'ועבדתם את ה' אלוקיכם' באופן שירבו בעבודתו ויהיה להם זכות גדול, ושלא כדברי רבנו. והנה רש"י בשבת (שם) כתב, שלמאן דאמר 'אין מזל לישראל', המזל משתנה על ידי 'תפילה וזכות'. ובגמרא (ב"ק צב, ב) דרשו, 'ועבדתם את ה' אלוקיכם', זו קריאת שמע ותפילה. וכן במכילתא (כאן) איתא, 'ועבדתם את ה' אלקיכם', זו תפלה. והרי מדברי רש"י הנ"ל משמע, שיש בכוחה של תפילה לשנות את המזל. ולפי זה לא קשה קושיית רבינו. אמנם הריטב"א (מו"ק שם ד"ה לאו) כתב וזה לשונו, אלא שזכות גדולה מבטלת המזל, וכולי עלמא לא חזו להכי, **אלא צדיק גמור שהוא למעלה [מן המזל]**. ולפי דברי הריטב"א מובנת קושיית רבינו, שהרי מה שנאמר 'ועבדתם את ה' אלוקיכם' ובשכר זה יתברכו, היינו על כל ישראל, ולא משמע לומר שהפסוק מדבר רק מצדיקים גמורים. יש לציין, שכבר נשאל **הרשב"א** (שו"ת ח"א סימן קמח) בשאלה ששאל רבינו, וזה לשונו, שאלת, הא דאמרינן בני חיי מזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא. ומפסוקי התורה נראה בהפך גמור, כי בזכות ובעונש הדבר תלוי. והשיב הרשב"א ז"ל, הדבר הזה, נחלקו בו חכמי ישראל בכמה מקומות בתלמוד, אם יש מזל לישראל, או אם אין מזל לישראל וכו'. ונראה לי, כי לא נחלקו

מִתְבָּרֵךְ בְּמֵעָיו, וּבְהֶכֵי לֹא יַהֲפֹךְ הַמַּזָּל,
וְהֶעָנִי יִתְעַדֵּן בְּרֶוַח כְּמוֹ הֶעָשִׁיר, וְיֹאכַל וְיִשְׂבַּע וְיוֹתִיר.
וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב 'וַעֲבַדְתֶּם אֵת ה' אֱלֹהֵיכֶם וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ',
דְּמִדְּכָתַב 'לַחְמְךָ' וּ'מֵימֶיךָ' דַּוְקָא, שְׁמַע מִינַּהּ, שֶׁרָצָה לוֹמַר, אוֹתוֹ הַלֶּחֶם שֶׁיִּהְיֶה לְךָ לְפִי מַזָּלְךָ, וְלֹא יִהְיֶה לְךָ זְכוּת גָּדוֹל

זֶרַע שִׁמְשׁוֹן הַמְבֹאָר

- שישבע גם במעט הלחם שאוכל[א], וּבְהֶכֵי - ובכך לֹא נצטרך שהקב"ה יַהֲפֹךְ הַמַּזָּל, וְהֶעָנִי שאוכל מעט, יִתְעַדֵּן בְּרֶוַח, כפי שהיה ראוי להיות אם לפי מזלו היו מזונותיו מרובין, ונמצא שהוא כְּמוֹ הֶעָשִׁיר שאוכל הרבה, וְיֹאכַל וְיִשְׂבַּע וְאף יוֹתִיר כמו העשיר.

וְזֶה מה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב 'וַעֲבַדְתֶּם אֵת ה' אֱלֹהֵיכֶם וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ', שנקט לשון נוכח 'וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ', דְּמִדְּכָתַב 'לַחְמְךָ' וּ'מֵימֶיךָ' דַּוְקָא בלשון נוכח, ולא כתב 'וברך את הלחם ואת המים'[ב], שְׁמַע מִינַּהּ - מוכח מכך, שֶׁרָצָה לוֹמַר, שאם תעבדו את הקב"ה, אוֹתוֹ הַלֶּחֶם המועט שֶׁיִּהְיֶה לְךָ - לכל אחד מכם, לְפִי

ציונים ומקורות

אלא במקרה היחידים, ולא במה שישיג את הצבור, כי לדעת כולם, כח הציבור גדול לידון על פי מעשיהם, לטוב או למוטב, והתורה דיברה על הכלל, לא על הפרט וכו'. וזו כדעת האומר, יש מזל לישראל. אבל לדעת האומר אין מזל, התורה דברה בין על הכלל בין על הפרט. וכן אנו עושין מעשים על פי הסברא הזו. וכדאמרינן (ר"ה טז, א), כמאן מצלינן האידנא אמריעי ואקצירי [כדעת מי אנחנו מתפללים בזמננו על החלשים שיתחזקו, ועל החולים שיתרפאו], כמאן, כרבי יוסי [הסובר שמועילה זעקה אף אחרי שנגזירה הגזירה], ע"כ. ומבואר מדבריו, שלהסובר שיש מזל לישראל, כל הפסוקים בתורה העוסקים מענייני שכר ועונש הכתובים בתורה, מדברים רק ממקרי הציבור, ולא ממקרי היחידים. אמנם להסובר אין מזל לישראל, הפסוקים הנ"ל מדברים גם ממקרי היחיד. אלא שמדברי הרשב"א משמע, שהוקשה לו רק למאן דאמר 'יש מזל לישראל', ואילו למאן דאמר 'אין מזל לישראל' לא הוקשה לו, לפי שלשיטה זו ניתן לשנות המזל על ידי תפילה וזכות [וכפי שהובא לעיל בשם רש"י]. **ובמשגב לדך** (להרב דוד ב"ר משה כהן זצ"ל מג'רבה, שמות שם) ביאר, שאכן כך משמע בפסוק שמדובר כשיש זכות גדול שבכוחו לשנות המזל. ובדברי רבינו מבואר, שגם להסובר ש'אין מזל לישראל' קשה ממה שמצינו בפסוקי התורה ייעוד שכר מחמת קיום המצוות, והיינו כמו שפירש שבתוס' מבואר, שזקוקים ל'זכות גדול' כדי לשנות המזל ולזכות ל'חיי בני ומזוני', ואילו בפסוק משמע שגם בזכות שאינו גדול כל כך, ניתן לזכות לכך, שפשטות הכתוב משמע שכל איש ישראל נצטוה לקיים 'ועבדתם' וגו', ומבואר דהיינו לאו דווקא באופן של ריבוי מעשים טובים יותר מהסדר הרגיל, או להיות עמל בתורה בעיון רב [כדברי האליה רבה, לעיל בסמוך], המביאים לעושיהם זכות גדול, אלא הציווי יתקיים אף בעבודה שכל אדם רגיל לעשות. **יא.** ויתד איתן לפירושו של רבנו, מה דאיתא בספרא (פרשת בחוקותי א, א), 'ואכלתם לחמכם לשובע' (ויקרא כו, ה), אין צריך לומר שיהא אדם אוכל הרבה ושבע, אלא **אוכל קימעא והוא מתברך במעיו, כעניין שנאמר** 'ועבדתם את ה' אלקיכם **וברך את לחמך ואת מימיך**'. ובאופן דומה לדברי רבינו, כתב **האלשיך** וזה לשונו, עוד יתכן עם הפסוקים שאחריו. והוא, הלא אמרתי לך לא תעבוד שר ומזל כעבודה זרה ולא אל מלאך. והלא תאמר, והלא בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא, ואעבוד את המזל או את השר, כי כמה מעובדי ה' מזי רעב, ולא יאריכו ימים, ובנים לא יהיו להם. לזה אמר 'ועבדתם את ה' אלהיכם'. וגם שלא אומר לך שתעשיר שהוא מזוני, הלא זאת אבטיחך כי 'ובירך את לחמך ואת מימיך', שיתברכו במיעיך ולא יחסרו לך. ולא תאמר, הלא טוב היה היו לי בשר ויין להבריאני בל אחלה מהלחם והמים. לזה אמר, הלא גדולה מזו אעשה לך, כי אין צריך לומר שלא תחלה, כי אם 'והסירותי', בלחם ומים 'מחלה' שהיא ב'קרבך', ומה לך עושר גדול מזה שתהיה בריא וחזק בלחם ומשולל דאגה, כי מרבה נכסים, מרבה דאגה (אבות פ"ב מ"ז), ואיזהו עשיר, השמח בחלקו (שם פ"ד מ"א). וכן **בשפתי כהן** (ד"ה עוד וברך) כתב וזה לשונו, 'כן אמר כאן 'וברך את לחמך ואת מימיך', לומר שאפילו אין לך אלא לחם אחד, ישלח בו ברכה, כמו שהיה בכד הקמח שהיה בה מלא כף קמח, ונאמר (מלכים א יז, יד) כה אמר ה' אלקי ישראל כד הקמח לא תכלה', ויהיו המאכלים בריאים וטובים, ולא יולידו שום חולי, וגם האויר יהיה צח. **יב.** כן דקדק **בבאר**

לְשַׁנּוֹת הַמַּזָּל, זֶה הַמְּעַט עִם הַבְּרָכָה יִתְבָּרֵךְ וְיֵעָשֶׂה כְּמוֹ שֶׁיִּהְיֶה הַרְבֵּה.

וְכֵן נִמְי׳ אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא׳, רָצָה לוֹמַר, שֶׁלֹּא יְשַׁנֶּה הַמַּזָּל לְהוֹסִיף, אֲבָל לֹא יִפְחֹת מֵהֶם, דִּבְפֶרֶק ד׳ דִּיבָמוֹת (נ, א) אָמְרִינַן, זָכָה, מוֹסִיפִין לוֹ. לֹא זָכָה, פּוֹחֲתִין לוֹ. וְ׳זָכָה׳ רָצָה לוֹמַר, זְכוּת גָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב שָׁם מַהַרְשָׁ״א (ח״א מט, ב ד״ה משה) לְפִי דִּבְרֵי הַתּוֹסְפוֹת הַנַּ״ל. וְעַכְשָׁו הִבְטִיחָן הַכָּתוּב, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהֶם זְכוּת גָּדוֹל, לֹא יִפְחֲתוּ אֶלָּא יַשְׁלִימוּ.

זֶרַע שְׁמוֹשׁוֹן הַמְבֹאָר

מַזָּלָךְ הפרטי, וְלֹא יִהְיֶה לְךָ זְכוּת גָּדוֹל לְשַׁנּוֹת הַמַּזָּל, מכל מקום, זֶה הַמְּעַט, עִם הַבְּרָכָה שיברך אותך הקב״ה, יִתְבָּרֵךְ וְיֵעָשֶׂה כְּמוֹ שֶׁיִּהְיֶה הַרְבֵּה.

הקב״ה ישמרנו מהמקרים המסכנים את החיים
שלא יפחתו שנותינו

וְכֵן נִמְי׳, ההבטחה בפסוק שלאחריו אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא׳, רָצָה לוֹמַר, שֶׁאַף אִם לֹא יְשַׁנֶּה הקב״ה את הַמַּזָּל, לְהוֹסִיף לו שנים על השנים שנקצבו לו משמים בשעת לידתו מחמת המזל אם לא יהיה לו זכות גדול, אֲבָל מכל מקום, אם יהיה לו רק זכות קטן, לֹא יִפְחֹת לו הקב״ה מֵהֶם - מהשנים שנקצבו לו, ובהקדם מה דְּבגמרא בְּפֶרֶק ד׳ דִּיבָמוֹת (נ, א)ג אָמְרִינַן, שחכמים אומרים, שאם זָכָה האדם, על ידי שעוסק בתורה ותפילה ומעשים טובים, מוֹסִיפִין לוֹ שנים, על סכום השנים שנקצבו לו בשעת לידתו, ואם לֹא זָכָה כלל, שאין לו זכות של מעשיו הטובים[ד], פּוֹחֲתִין לוֹ מהשנים הקצובים לו. וְמה שאמר זָכָה מוסיפין לו, רָצָה לוֹמַר, שיש לו זְכוּת גָּדוֹל, שיש בכוחו לשנות את המזל, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב שָׁם המַהַרְשָׁ״א (ח״א מט, ב ד״ה משה)ט לְפִי דִּבְרֵי הַתּוֹסְפוֹת הַנַּ״ל בשבת.

וְעַכְשָׁו, הִבְטִיחָן הַכָּתוּב אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא׳, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהֶם זְכוּת גָּדוֹל, ועל כן לא יוסיפו להם על השנים שנקצבו

ציונים ומקורות

משה (להרב משה שטיין זצ״ל, ד״ה ועבדתם). במפרשים מבואר בכמה דרכים מה שנאמר ׳וברך את לחמך ואת מימיך׳ בלשון יחיד. בפסיקתא זוטרתא פירש, ׳וברך את לחמך ואת מימיך׳, של כל אחד ואחד, שלא יהיה נצרכים זה לזה, ע״כ. וראה עוד **באלשיך וכלי יקר** (שמות שם). ולדבריהם מתיישב גם כן דקדוקו של רבנו. **יג.** לשון הגמרא, ׳את מספר ימיך אמלא׳ תנאי היא, דתניא, ׳את מספר ימיך אמלא׳, אלו שני דורות [שנים שפוסקין לאדם בשעת לידתו. רש״י], זכה, משלימין לו. לא זכה, פוחתין לו, דברי רבי עקיבא. וחכמים אומרים, זכה, מוסיפים לו. לא זכה, פוחתין לו. **יד.** כפי שיתבאר להלן, ומוכרח לפרש כן שהכוונה שלא זכה כלל ואין בידו זכויות, ממה שפוחתין לו, שאם הכוונה היא שיש בידו מקצת זכויות [שהוא היפך ׳זכה׳ בזכות גדול, כפשטות משמעות לשון הברייתא], בודאי שאין פוחתין לו. **טו.** לשון המהרש״א, וכתבו התוספות (נ, א ד״ה מוסיפין), זכה מוסיפין לו, והא דקאמר במועד קטן, חיי בני ומזוני לאו בזכותא תליא אלא במזלא, פשיטא דזכות גדול מועיל כו׳, עכ״ל, עיי״ש, מדבריהם נראה, הא דאמר לאו בזכותא תליא מלתא, היינו שלא להוסיף על גזירת המזל, בשביל זכות שאינו גדול כל כך. [ומבואר מדברי התוס׳ והמהרש״א, שחכמים סוברים שעל ידי זכות גדול משתנה המזל, והיינו כהסובר שאין מזל לישראל. **ובשו״ת הרשב״א** (ח״ה סימן מח) הקשה בדעת רבי עקיבא הסובר ש׳זכה משלימין לו׳, אבל אין מוסיפין לו בשום אופן, שהרי גם רבי עקיבא סובר בשבת (קנו, ב) שאין מזל לישראל. ומסיק הרשב״א וזה לשונו, ואני רואה להם ז״ל, דרך אחר, וכאלו הוא דרך ג׳, ויש בו סוד עמוק, ברשע וטוב לו וצדיק ורע לו. ואמרו במדרש, שהראה לו הקדוש ברוך הוא למשה, רבי עקיבא ותורתו, ואחר כך הראה לו שמסריקין את בשרו במסרק. אמר משה, זו תורה וזו שכרה, אמר ליה הקדוש ברוך הוא, כך עלה במחשבה, שתוק. וזה כל ענין איוב. והוא מאמר החכם במזמור ׳אך טוב לישראל׳ וכו׳ (תהלים פרק עג). ואומר על זה (שם עג, ב) ׳ואני כמעט נטיו רגלי׳ וכו׳. ולבסוף הבין עיקר הענין, ואמר (שם עג, יז) ׳עד אבא אל מקדשי א-ל אבינה לאחריתם׳. **והוא ענין**

וְאִם תֹּאמַר, מַה צָּרֵךְ לְהַבְטָחָה זוֹ, וַהֲלֹא אֵינָן פּוֹחֲתִין אֶלָּא לְמִי שֶׁלֹּא זָכָה, וְאֵיךְ תִּיסַּק אַדַּעְתִּין לוֹמַר שֶׁיִּפְחֲתוּ לְמִי שֶׁיִּזְכֶּה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ זְכוּת גָּדוֹל.

וְהָכִי נַמִּי קָשֶׁה לִסְבָרַת רַבִּי עֲקִיבָא בְּפֶרֶק ד' דִּיבָמוֹת (שם), דְּקָאָמַר, זָכָה, מַשְׁלִימִין לוֹ. מַה צָּרֵךְ שֶׁיִּזְכֶּה, וַהֲלֹא אֲפִלּוּ אִם יִהְיֶה בֵּינוֹנִי, לֹא יִפְחֲתוּ לוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵין פּוֹחֲתִין אֶלָּא דָּוְקָא לְמִי שֶׁלֹּא זָכָה.

מַאֲמָרָם דַּ"ל רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר זָכָה מַשְׁלִימִין לוֹ

זֶרַע שִׁמְשׁוֹן הַמְבֹאָר

להם לפי מזלם, מכל מקום, אם הם עובדים את הקב"ה, ויש להם זכות קטן, יועיל זה שֹּׁלֹּא יִפְחֲתוּ להם מהשנים שנקצבו להם, אֶלָּא יַשְׁלִימוּ אותם[טז].

וְאִם תֹּאמַר - ואם תקשה, **מַה צָּרֵךְ לְהַבְטָחָה זוֹ**, שלא יפחתו לו משנותיו אם יהיה לו זכות שאינו גדול, **וַהֲלֹא** בודאי **אֵין**[יז] **פּוֹחֲתִין** מהשנים שנקצבו לו, **אֶלָּא לְמִי שֶׁלֹּא זָכָה** - שאין לו זכות כלל, **וְאֵיךְ תִּיסַּק אַדַּעְתִּין** - ואיך יעלה על דעתנו **לוֹמַר שֶׁיִּפְחֲתוּ** מהשנים הקצובות **לְמִי שֶׁיִּזְכֶּה** - שיש בידו זכות קיום המצוות, והוא בכלל מי שנאמר עליו 'ועבדתם את ה' אלוקיכם',

וַאֲפִלּוּ עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ - שלא עשה מעשה שיש בו **זְכוּת גָּדוֹל**, מכל מקום, אין שום טעם לומר שיפחתו לו משנותיו על שלא עשה מעשה שיש בו זכות גדול.

וְהָכִי נַמִּי קָשֶׁה - וכמו כן יש להקשות, **לְסִבְרַת רַבִּי עֲקִיבָא בְּפֶרֶק ד' דִּיבָמוֹת** (שם), **דְּקָאָמַר** שאם **זָכָה**[יח] בזכות גדול[יט], **מַשְׁלִימִין לוֹ** את מספר השנים שנקצבו לו בשעת לידתו כפי מזלו, אבל אין מוסיפים לו עליהם. **וּמַה צָּרֵךְ שֶׁיִּזְכֶּה** בזכות גדול כדי שישלימו לו מספר שנותיו, **וַהֲלֹא אֲפִלּוּ אִם יִהְיֶה** לו רק זכות **בֵּינוֹנִי**, גם כן **לֹא יִפְחֲתוּ לוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵין פּוֹחֲתִין** מהשנים שנקצבו לו,

ציונים ומקורות

עמוק מאד, **לא שמעה אזני, רק כנקודה מן הגלגל הגדול, ולא קבלתי מרבותי כטפה מן הים, ולא אוכל לפרש**, ע"כ. וזה לשון **ספר העקדה** (לרבי יצחק עראמה זצ"ל, שער כב ד"ה אמנם דבריו), מה שאמר רבי עקיבא, זכה משלימין לו, לפי שהוא סובר, שהטוב האמתי הוא מטיב לכל, וגוזר לכל נמצא בתחלת הוייתו קצב החיים שהם כדאי להשלים מציאותו, ושאין צריך זכות רק להעמידו על קצבתו]. **טז.** לכאורה קשה, שהרי רבינו מיירי כאן לדעת חכמים הסוברים שפירוש 'את מספר ימיך אמלא' הוא, שאם זכה מוסיפין לו. ואם כן, בעל כרחך לומר, שהפסוק מדבר ממי שיש לו זכות גדול שבכוחו לשנות את המזל, וכמו שהביא מדברי המהרש"א. וצריך לומר, שרבינו סובר, שמה שאמרו חכמים זכה מוסיפין לו, אין הכוונה שזהו עיקר פירושו של הפסוק, אלא לעולם עיקר פירוש הפסוק הוא שמשלימין לו, והיינו כשאין לו זכות גדול אבל מכל מקום הוא עובד את הקב"ה כראוי, וכפי שכתב רבנו בתחילת הדרוש, שלא משמע מהפסוק שמדובר דוקא על מי שיש לו זכות גדול, וכמו שביאר רבינו לעיל, שבאופן זה רק ישמרוהו מן השמים מן המקרים המסכנים החיים, כדי שישלמו לו השנים שנקצבו לו, וכפי שמתבאר בהמשך. אלא שחכמים מחדשים שיתכן גם שיוסיפו לאדם על שנות חייו, והיינו אם יהיה לו זכות גדול שבכוחו לשנות המזל, ומסמיכים דבריהם בפסוק 'את מספר ימיך אמלא', אף שאין זה פשט הפסוק. וצ"ע בזה. [ואפשר שעיקר הדרשא של חכמים היינו לומר שאם לא זכה פוחתין לו, והיינו שממה שכתבה תורה 'את מספר ימיך אמלא', וכפי שנתפרש הכוונה שאף אם לא זכה לעשות זכות גדול, ג"כ ינצל מהמקרים וכו', וכדברי רבנו להלן, א"כ משמע שמי שלא קיים כלל את המצוות, פוחתין לו. ומה שאמרו חכמים שאם זכה [והיינו זכות גדול כדברי המהרש"א] מוסיפין לו, לא דרשו כן מהפסוק. ופירוש זה הוא שלא כפירוש רש"י (שם ד"ה זכה), ש'אמלא' לשון תוספת הוא]. ומשמע מדברי רבינו, שאם לא יהיה לו אפילו זכות קטן, וכגון אם יש בידו חטאים, יתכן שח"ו יפחתו לו מהשנים הקצובות, אף שזה נגד המזל שלו. וכך כתב **המהרש"א** (שם) ז"ל, מדבריהם נראה וכו', אבל לפחות מן המזל אם לא זכה, הא ודאי דלא תליא במזל, דמשום הכי לא קשיא להו, אלא מהא דמוסיפין לו דאמרי רבנן, אבל מהא דלא זכה פוחתין לו דקאמר נמי רבי עקיבא, לא קשיא להו, וכמה קראי מוכיחין, דבָּאֵין זכות מבטל גזירת המזל. **יז.** בדפו"ר נכתב 'אינן', והוגה לפי לשון הברייתא. **יח.** לשון הגמרא הובא בהערה לעיל. **יט.** על

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁלִּפְעָמִים אָדָם מַזִּיק בְּרִיאוּתוֹ בְּשׁוֹגֵג, בְּמַאֲכָל אוֹ בְּמִשְׁתֶּה, אוֹ בְּאֵיזֶה עִנְיָן אַחֵר, כְּגוֹן לַעֲבֹר בִּמְקוֹם סַכָּנָה שֶׁלֹּא יָדַע בָּהּ, וְהָיָה אֶפְשָׁר שֶׁיָּבֹא עָלָיו אֵיזֶה מִקְרֶה וְיִסְתַּכֵּן בּוֹ בְּשׁוֹגֵג. וְלָכֵן מַבְטִיחוֹ הַכָּתוּב, שֶׁיִּשְׁמְרֵהוּ מֵאֵלּוּ הַמִּקְרִים הָרָעִים, כְּדֵי לְהַשְׁלִים יָמָיו.

זֶרַע שְׁמוֹשׁוֹן הַמְבֹאָר

אֶלָּא דַּוְקָא **לְמִי שֶׁלֹּא זָכָה** כלל, אלא חטא, וראוי לעונש על מעשיו.

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁלִּפְעָמִים הָאָדָם עצמו **מַזִּיק** את **בְּרִיאוּתוֹ בְּשׁוֹגֵג**[ג], **בְּמַאֲכָל אוֹ בְּמִשְׁתֶּה** - על ידי שאוכל או שותה דברים המזיקים **לבריאותו, אוֹ בְּאֵיזֶה עִנְיָן אַחֵר, כְּגוֹן** שבא **לַעֲבֹר בִּמְקוֹם סַכָּנָה** - כגון תחת קיר שנוטה ליפול וכדומה, **שֶׁלֹּא יָדַע בָּהּ** - לא ידע שהוא מקום סכנה, **וְהָיָה אֶפְשָׁר שֶׁיָּבֹא עָלָיו אֵיזֶה מִקְרֶה וְיִסְתַּכֵּן בּוֹ בְּשׁוֹגֵג** וימות. **וְלָכֵן מַבְטִיחוֹ הַכָּתוּב, שֶׁאף** אם לא יזכה בזכות גדול, מכל מקום, אם יקיים את התורה והמצוות, **יִשְׁמְרֵהוּ** הקב"ה **מֵאֵלּוּ הַמִּקְרִים הָרָעִים** שלא יזיקוהו, **כְּדֵי לְהַשְׁלִים יָמָיו** - שנותיו שנקצבו לו[א].

ציונים ומקורות

פי פירוש המהרש"א, שהובא לעיל בדברי חכמים.

ב. רבינו דקדק בלשונו (כאן ולהלן) ונקט 'בשוגג'. ומשמע שרבינו סובר שמה שכתב לחדש שברכת התורה לאדם שיש לו זכות, אלא שאינו 'זכות גדול', שלא יוזק על ידי מאכלים או מקרים המסכנים את חייו, הוא רק אם בשוגג אכל מאכל מסוכן או הגיע למקום מסוכן. אבל אם היה זה במזיד, אינו מובטח בשמירה. וראה שבת (לב, א), לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס, שמא אין עושין לו נס. ואם עושין לו נס, מנכין לו מזכיותיו. ובברכות (נה, א), אמר רבי יצחק, שלשה דברים מזכירים עונותיו של אדם, ואלו הן, [העובר במקום סכנה, כגון על יד] **קיר נטוי** [שנוטה ליפול], ועיין תפלה, ומוסר דין על חבירו לשמים. וזה לשון **שו"ת נודע ביהודה** (מהדו"ת יו"ד סימן י), המהלך במקום סכנה, הוא עובר על דברי תורה, דכתיב (דברים ד, טו) 'ונשמרתם מאוד לנפשותיכם', וגם מזכירין עונותיו, וממילא הקדוש ברוך הוא מתמלא עליו עברה וכו'. וא"כ י"ל שמכיון שהוא חוטא בכך, אין מועיל לו ברכת התורה.

כא. וכעין זה כתב הרמב"ן וזה לשונו, ואמר 'את מספר ימיך אמלא', שלא ימות במלחמה, או במגפה בשינוי האויר, רק בזקנה, שימלא ימים כמספר אשר הם חיי האדם בדורותיו, כגון שבעים ושמונים שנה, כדור דוד המלך. והנה רבינו מחדש, שאף שכתבו התוספות, ש'אין מזל לישראל' היינו רק שעל ידי זכות גדול משתנה המזל, מכל מקום, אף אם לא יהיה לו אלא זכות בינוני ולא ישתנה המזל מחמת זה, על כל פנים יועיל לו הזכות הבינוני הזה, שגם בההנהגה שעל פי המזל ימצא ריוח, והיינו שישבע במעט אוכל אשר יש לו, וישתמר מן הדברים המזיקים. וכעין יסוד זה שיש דברים שיוצאים מענין המזל ומועיל בהם זכות שיעשה האדם, כתב **בחידושי הר"ן** (מו"ק כח, א ד"ה אמר) לפי השיטה ש'יש מזל לישראל', וזה לשונו, אמר רבא, בני חיי ומזוני לא בזכותא תליא מילתא אלא במזלא וכו', ויש אומרים, דהכי קאמר, שאין הזכות עוקר מהכל את המזל, **אלא מצילו לאדם במקצת, לא מהכל** וכו', ולהאי פירושא איכא למימר, דהיינו דוקא אליבא דמאן דאמר יש מזל לישראל, ורבא סבירא ליה הכין, אבל הא קיימא לן כמאן דאמר אין מזל, בשלהי מסכת שבת, ע"כ. ורבינו מחדש, שלפי כל הדעות, באופן שיש לו מעט זכות ואינו 'זכות גדול', מועיל לו להינצל מהמקרים הרעים, שלהצלה מהם אין צורך לשנות את המזל. ודברי הר"ן מבוארים באורך **בדרשות הר"ן** (דרוש ח ד"ה אבל מכל מקום) שלרבי חנינא האומר שיש מזל לישראל, יקשה מאד ענין יעודי התורה בדברים הגשמיים, כאריכות ימים והבריאות והעושר וזולתם, שלדבריו אין למצוות ועבירות רושם בהם כלל וכו'. והתשובה, שהרי האדם אפשר שינצל מהפגע שיחייבהו המזל, בשני אופנים: א. כשלא יהיה במקום אשר יראה בו רושם המזל ההוא, או שיהיה שם, אבל יכין עצמו בענין שלא יוכל המזל לו. ובזה הצד יודה רבי חנינא שינצל האדם מפועל המזל, והוא שהשם יתברך ישים **בלב עושי רצונו לעשות פעלים אשר מצדם ינצלו מהיזק המערכת**, עם היות שהמערכת לא תישחת וכו'. ובזה הצד יהיו נתלים כל יעודי התורה, וכל תפלותינו היום, לדעת רבי חנינא. ב. על דרך המשל, שאם המערכת תחייב חום חזק שורף, שיתנהג האיש ההוא בהנהגה הקרה, עד שינצל מרושם המזל, מבלתי שיפסד כח המזל ויחלש. ובזה לרבי חנינא אי אפשר שיהיה כן בשום

אָמְנָם לְמִי שֶׁלֹּא זָכָה, לֹא דַּי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה מְשַׁכֵּלָה' וְכוּ', וּמִכָּאן נִרְאֶה יְצִילוּהוּ, אֶלָּא אַדְרַבָּא, פּוֹחֲתִין שְׁמְשַׁנֶּה הַמַּזָּל. וְקָשֶׁה, לָמָּה דַּוְקָא בָּזֶה לוֹ מַמָּשׁ, אַף אִם הָיָה זָרִיז לְהִנָּצֵל יִשְׁתַּנֶּה הַמַּזָּל. מֵהַמַּקְרִים.

אָמְנָם בְּבָנִים, כָּתַב (שמות שם) 'לֹא וַיֵּשׁ לוֹמַר, דְּאִיתָא בְּפֶרֶק קַמָּא דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (טז, ב), שְׁלוֹשָׁה דְּבָרִים

זֶרַע שְׁמוֹשׁוֹן הַמְבֹאָר

אָמְנָם לְמִי שֶׁלֹּא זָכָה כלל אפילו בזכות קטן, משום שחטא, **לֹא דַּי שֶׁלֹּא יְצִילוּהוּ** מהמאכלים והמקרים המסכנים את החיים, **אֶלָּא אַדְרַבָּא, פּוֹחֲתִין לוֹ מַמָּשׁ** משנותיו, **אַף אִם הָיָה זָרִיז** - שנזהר בעצמו **לְהִנָּצֵל מֵהַמַּקְרִים** המזיקים לבריאותו[כב].

דקדוק בפסוק שלענין 'בנים' משתנה המזל אף בזכות שאינו גדול

אָמְנָם בְּבָנִים ברכת 'בָּנִים', **כָּתַב** הפסוק, שהקב"ה מבטיח שאם נעבוד אותו, אף אם לא יהיו בידינו 'זכות גדול', מכל מקום, **'לֹא תִּהְיֶה מְשַׁכֵּלָה** וַעֲקָרָה **בְּאַרְצֶךָ' וְכוּ'** - שלא יהיה בינינו אף אשה אחת שלא תלד בנים, או שתשכל את הבנים אשר ילדה. וזה בודאי היפך המזל[כג]. **וּמִכָּאן נִרְאֶה שֶׁהקב"ה מְשַׁנֶּה הַמַּזָּל**, אף למי שאין לו זכות גדול[כד].

וְקָשֶׁה, לָמָּה דַּוְקָא בְּענין **זֶה** של הבנים, **יִשְׁתַּנֶּה הַמַּזָּל** לטובה, גם בשביל מי שאין לו 'זכות גדול', יותר מבענין חיי ומזוני, שביארנו שאין המזל משתנה בהם, אלא הקב"ה משרה בהם ברכה.

ישיבת ארץ ישראל נחשבת כמו זכות גדול ובכוחה לשנות המזל של בנים

וְיֵשׁ לוֹמַר, בהקדם מה **דְּאִיתָא** בגמרא **בְּפֶרֶק קַמָּא דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה** (טז, ב)[כה], **שְׁלוֹשָׁה דְּבָרִים מְקָרְעִין** [-מבטלים את] **גְּזַר דִּינוֹ שֶׁל**

ציונים ומקורות

פנים. ורבי יוחנן סובר שגם זה אפשר, שהמצוה בעצמה תמנע המזל מעשות רושם רע באיש ההוא שומר המצוה. [אמנם ישנם כמה חילוקים בין דברי הר"ן לדברי רבינו. א. הר"ן מדבר לפי הדעה שיש מזל לישראל, ואילו רבינו מדבר לפי הדעה שאין מזל לישראל, אך במי שאין לו זכות גדול, ואין המזל משתנה עבורו. ב. הר"ן מבאר שהאופן שינצל מפגעי המזל, הוא על ידי 'שהשם יתברך ישים **בלב עושי רצונו לעשות פעלים אשר מצדם ינצלו מהיזק המערכת**'. ואילו מדברי רבינו נראה שהשי"ת עצמו ישמור אותנו מהסכנות. ג. הר"ן מדבר מהצלה מפגעים הבאים מחמת מערכת המזלות, ואילו רבינו מדבר מהצלה משאר פגעים שאין שייכים לענין המזלות. ולמדנו מדברי שניהם, שאף באופן שאין הזכות מועילה לשנות את המזל עצמו, מכל מקום, עדיין יש מקום לחול ברכת הקב"ה בענין חיי ומזוני, שלא ינזק מהמזל ומפגעי הזמן שאינם שייכים למזלות, וכמו שכתב רבנו, אם יעבור במקום סכנה וכדומה]. **כב.** ומשמע מדברי רבינו, ששלשה אופנים הם. **א.** אם זכה בזכות גדול, משלימים לו את השנים שנקצבו לו, ומצילים אותו שלא ימות לפני זמנו, מחמת מאכלים ומקרים מסוכנים שבאו עליו בשוגג. ולדעת חכמים, אף מוסיפים לו על השנים שנקצבו לו. אמנם לדעת רבי עקיבא, אין מוסיפים לו. **ב.** אם זכה שמקיים המצוות באופן הרגיל, אולם לא היה לו זכות גדול, מצילים אותו מהמקרים המסכנים אותו, ואין פוחתים לו משנותיו. **ג.** אם לא זכה כלל, לא זו בלבד שאין מצילים אותו מהמקרים המסכנים, אלא גם אם ישמור עצמו מהמקרים, יפחתו לו משנותיו. **כג.** שאם יהיה אדם שלפי המזל לא יהיה ראוי להוליד, הרי בשביל שיתברך בהולדת בנים, נצרך שיתהפך מזלו לטובה, והתורה מבטיחה 'לא תהיה משכלה ועקרה'. **כד.** כמו שהתבאר לעיל, שרבנו פירש שמה שכתוב 'ועבדתם את ה' אלוקיכם', אין הכוונה דוקא לעבודה שיש בה 'זכות גדול'. **כה.** לשון הגמרא, ואמר רבי יצחק, **ארבעה** דברים מקרעין גזר דינו של אדם, אלו הן, צדקה, צעקה, שינוי השם ושינוי מעשה. צדקה דכתיב (משלי י, ב) 'וצדקה תציל ממות', צעקה דכתיב (תהלים קז, כח) 'ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם יוציאם', שינוי השם דכתיב (בראשית יז, טו) 'שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה', וכתיב (שם יז, טז) 'וברכתי אתה וגם נתתי ממנה לך בן', שינוי מעשה דכתיב (יונה ג, י) 'וירא האלוקים את מעשיהם', וכתיב (שם) 'וינחם האלוקים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה'. ויש

מְקָרְעִין גְּזַר דִּינוֹ שֶׁל אָדָם. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, אַף שְׁנוּי מָקוֹם, כְּדַאֲשְׁכְּחַן בְּאַבְרָהָם. וְאִידָךְ, הַהוּא זְכוּתָא דְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הוּא דְּאַהֲנָיָא לֵיהּ. וְאָמַר הַכָּתוּב 'לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ' דָּוְקָא, וְהַיְנוּ מִשּׁוּם זְכוּת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

זֶרַע שִׁמְשׁוֹן הַמְבֹאָר

אָדָם - שנגזר עליו הדין משמים לרעתו, וישתנה דינו לטוב, והם, צדקה, צעקה [-תפילה], ושינוי מעשה [תשובה][כ]. **וְיֵשׁ אוֹמְרִים, שַׁאַף שְׁנוּי מָקוֹם** - שהאדם משנה את מקום מגוריו, אפשר שישנה את גזר דינו לטובה, **כְּדַאֲשְׁכְּחַן** - כמו שמצינו **בְּאַבְרָהָם** שלא היו לו בנים, והקב"ה ציוהו לשנות את מקום מגוריו מחרן לארץ ישראל, והבטיח לו שבארץ ישראל יזכה לבנים ויצא ממנו גוי גדול. **וְאִידָךְ** - רבי יצחק לא מנה שינוי מקום בין הדברים שמקרעים גזר דינו של אדם, משום שסובר שאין להוכיח מאברהם ששינוי מקום קורע גזר דינו של אדם, משום **דַּהַהוּא** - הטעם שנקרע גזר דינו, וזכה להוליד בנים, כששינה מקום מגוריו מחרן לארץ ישראל, אינו מחמת עצם שינוי המקום, אלא משום **דִּזְכוּתָא דְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הוּא דְּאַהֲנָיָא לֵיהּ** - הזכות של מצות ישיבת ארץ ישראל, שאברהם אבינו עבר לגור בה, סייעה לו שנקרע גזר דינו ונשתנה מזלו, והוליד בנים[כא].

וְעל כן אָמַר הַכָּתוּב בענין ברכת הבנים **'לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ'**, ודקדק הכתוב לומר **'בְּאַרְצֶךָ'** - בארץ ישראל **דָּוְקָא**[כב], שההבטחה שיהיה לכולם בנים, היא בדווקא בארץ ישראל, ולא בחוץ לארץ, **וְהַיְנוּ מִשּׁוּם זְכוּת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל**, שיש בכוחה לשנות את המזל לטובה[כג].

ציונים ומקורות

אומרים, אף שינוי מקום, דכתיב (בראשית יב, א) 'ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך', והדר (שם יב, ב) 'ואעשך לגוי גדול'. ואידך, ההוא זכותא דארץ ישראל הוא דאהניא ליה, ע"כ. וראה **בגליון הש"ס לרעק"א** (שם), שהביא בשם **תשובת הרא"ש** (כלל יז סימן יב) שגרס, **שלשה** דברים מבטלין את הגזירה וכו'. ויש אומרים, אף שנוי השם וכו', ע"כ. והיא גירסא הדומה לגירסת רבינו. אמנם **בשו"ת יהודה יעלה** (להגר"י אסאד זצ"ל, ח"ב סימן קז) כתב וזה לשונו, הן אמת דלשון תשובת הרא"ש הנ"ל, הוא גם כן תמוה טובא, דזה לשונו, כדאמרינן שלשה דברים מבטלין את הגזירה. ויש אומרים, אף שינוי השם, כמו שמצינו באברהם ושרה וכו', עכ"ל, והוא בטעות, הן במספר שלשה דברים, ובגמרא איתא ארבעה. והן ביש אומרים אף שינוי השם, ובגמרא איתא ויש אומרים אף שינוי מקום. והן בילפותא באברהם ושרה שכתב, ובגמרא משרה לבד ילפינן לה שינוי השם, ומאברהם ילפינן לה היש אומרים גם שינוי מקום. ובהא פליג התנא קמא, ופשיטא דלא נחית הרא"ש לדקדק כל כך להעתיק כלשון הגמרא, דהא בפסקים העתיק כהגמרא, רק כוונתו שם בתשובה, דחזינן שיכול אדם לשנות את שמו ומועלת לו אפילו למעלה ראש לקרוע לו גזר דינו, מכל שכן למטה וכו', ע"כ. אכן **בשו"ת הרב"ז** (להרב בצלאל זאב שפרן זצ"ל, ח"ב סימן כא) כתב, שהרא"ש התכוין למדרש (ב"ר מד, יב) שזה לשונו, רב יודן בשם רב אלעזר אמר, **שלשה דברים מבטלים גזירות רעות**, ואלו הם, תפלה וצדקה ותשובה וכו'. רב הונא בר רב יוסף אמר, אף שנוי שם ומעשה טוב וכו'. ויש **אומרים**, אף שנוי מקום, שנאמר 'ויאמר ה' אל אברם לך לך', ע"כ. ועל פי דבריו יש לומר, שגם רבינו התכוין למדרש זה. **כו.** על פי רש"י (ד"ה שינוי). אך **הריטב"א** (ד"ה שינוי) פירש, שמלבד התשובה על עוונותיו, הוא משנה גם המעשים של רשות שאינם הגונים קצת, וכלומר, שהוא אדם אחר לגמרי. **כז.** אף שזכות ישיבת ארץ ישראל אינה זכות גדול, מכל מקום יש בכוחה לשנות לטובה את המזל של הולדת בנים, כפי שיבואר להלן הטעם בדברי רבנו. מדברי רבינו מבואר לכאורה, שכוונת ה"ש אומרים" בגמרא, ששינוי מקום מקרע גזר דינו של אדם, היינו שמקרע גזר דין שנגזר עליו מחמת המזל, ולא מחמת עוונותיו. ואף שבפשטות נראה שהגמרא שם מיירי מקריעת גזר דין שנגזר על האדם מחמת חטאיו [שהרי על זה שייך ענין תשובה שנמנה שם], מכל מקום, מה שהוזכר שם שינוי מקום, היינו שמועיל לבטל את הגזירה שמחמת המזל, שהרי הגמרא מביאה על כך ראיה מאברהם, ובודאי שמה שלא הוליד אברהם עד שבא לארץ ישראל, לא היה מחמת עוונותיו, שהרי לא היה בידו עון, אלא מחמת המזל. וכבר עמד על כך **המהרש"א** (ח"א ד"ה ד' דברים) וזה

אֶלָּא דַּעֲדִין קָשֶׁה, אִם זְכוּת יְשִׁיבַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נִקְרָא זְכוּת גָּדוֹל לְשַׁנּוֹת הַמַּזָּל לְהַקֵּרָא זְכוּת גָּדוֹל אַף לְחַיֵּי וּמְזוֹנֵי. וְאִם אֵינוֹ נִקְרָא זְכוּת גָּדוֹל לְחַיֵּי וּמְזוֹנֵי, מַאי שְׁנָא בָּנִי, דִּלְדָבָר זֶה מִשְׁתַּנֶּה הַמַּזָּל. **וְיֵשׁ** לוֹמַר, שֶׁלְּעוֹלָם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹדֵד מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה (סנהדרין צ, א),

זֶרַע שִׁמְשׁוֹן הַמְבֹאָר

זכות ישיבת ארץ ישראל מועילה לשנות רק מזל הבנים, ששניהם גורמים השראת השכינה

אֶלָּא דַּעֲדִין קָשֶׁה, שממה שנאמר ׳בְּאַרְצָךְ׳, רק בענין ׳לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֶּלָה וַעֲקָרָה׳, שהיא ברכת הבנים, ולא בענין שאר ההבטחות, נראה, שהזכות של ישיבת ארץ ישראל מועילה רק לשנות את המזל של בנים, ולא את המזל של חיי ומזוני. ולכן יש להקשות, שממה נפשך, **אִם** הַזְּכוּת של מצות **יְשִׁיבַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, נִקְרָא זְכוּת גָּדוֹל** שיש בכוחה **לְשַׁנּוֹת הַמַּזָּל שֶׁל הַבָּנִים**, אם כן **הָיָה לוֹ לְהִקָּרֵא זְכוּת גָּדוֹל אַף לְשנות לטובה** את המזל של **חַיֵּי וּמְזוֹנֵי. וְאִם אֵינוֹ נִקְרָא זְכוּת גָּדוֹל לְענין שיוכל לשנות את המזל של חַיֵּי וּמְזוֹנֵי**, אם כן, **מַאי שְׁנָא** - במה שונה הברכה לענין **בָּנִי** - בנים, **דִּלְדָבָר זֶה מִשְׁתַּנֶּה הַמַּזָּל** אף בזכות דבר שלכאורה אינו נחשב ׳זכות גדול׳.

וְיֵשׁ לוֹמַר, בהקדם מה שידוע, **שֶׁלְּעוֹלָם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹדֵד** - מתנהג עם בני האדם, וממשיך לאדם את הברכה, או ח״ו את הקללה, **בְּמִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה** - באופן הדומה להאופן שהאדם שם מחשבותיו ועושה את מעשיו[ל] (סנהדרין צ, א)[לא]. ועוד יש

ציונים ומקורות

לשונו, ולפום ריהטא איכא למימר בזה, דלא זכר הפייטן [בפיוט ׳ונתנה תוקף׳, שנאמר בחזרת הש״ץ של תפילת מוסף בראש השנה ויום הכפורים] אלא אלו ג׳ וכו׳ [׳ותשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה׳], מה שאין כן שינוי השם ושינוי מקום, דלא באו לשנות הגזרה שבאה על חטא, דהא שינוי השם, מְשָׁרָה יליף, ושינוי המקום מאברהם, דודאי לאו משום חטא צוה לשנות שם שרה ומקום דאברהם [אלא כדי לשנות את המזל]. וכן כתב בעל **יפה מראה** (על ירושלמי תענית פ״ב ה״ה) וזה לשונו, מיהו שינוי השם ושינוי המקום, לא מצינן לאוקמיה אלא במי שגזרתו בלי חטא וכו׳, דאילו משום חטא מה יועילנו שינוי הזה כו׳ עכ״ל, עיין שם באורך, ע״כ. אמנם הביא המהרש״א, שמהסמ״ג (עשין ט״ז) והר״ן (ר״ה שם ד״ה שינוי) מוכח שביארו, שגם שינוי השם ושינוי מקום מועילים לבטל גזירה הבאה מחמת חטא. והמהרש״א מוכיח שם כשיטתם. אך עיי״ש במהרש״א, שגם לשיטת הסמ״ג והר״ן, מה שהוצרכו אברהם ושרה לשינוי השם ושינוי מקום, היה רק כדי לשנות את המזל, שהרי לא היה בהם שום חטא. ועל כן כתב שם, שלדבריהם פירוש הסוגיא הוא, שכשנותנים לאדם שחטא, שם אחר, כמו בשרה, יחשוב אף שבשרה נשתנה מזלה על ידי שינוי שמה, [וכן מזלו של אברהם על ידי שינוי המקום], היינו לפי שלא היה שם שום דבר אחר המעכב, כי לא היה בהם שום חטא, אבל אני שחטאתי מה יועיל בי שינוי שמי בהוראת שמי [או שינוי מקומי] למזל אחר, שהרי החטא מעכב בי, ועל ידי כן ישים אל לבו לשוב בתשובה, ע״כ. ואכן יתכן, שגם רבינו מפרש הסוגיא כפירוש המהרש״א.

כח. וכן משמע מלשון המכילתא (משפטים כג, כו), ׳לא תהיה משכלה ועקרה בארצך׳, זו ארץ ישראל, ׳את מספר ימיך אמלא׳ בכל מקום.

כט. מדברי רבינו מבואר, שיש חילוק בין הבטחת ׳לא תהיה משכלה בארצך׳, לבין שאר ההבטחות הכתובים בפסוקים אלו, שפירושם של שאר ההבטחות הוא, שאף אם יהיה להם רק זכות מועט, ולא יהיה בכוחם לשנות את המזל, מכל מקום, יברכם הקב״ה שיתברכו מזונותיהם באופן של אוכל קמעא ומתברך במעיו, וישלמו שנות חייהם על ידי שישמרו אותם מהמקרים המסכנים חייהם, שאין בזה שינוי המזל, כפי שביאר רבינו לעיל. אבל הברכה שבהמשך הפסוק ׳לא תהיה משכלה ועקרה בארצך׳, היינו ׳בארצך׳ דייקא, שזכות מצות ישיבת ארץ ישראל, תועיל להם אף לשנות המזל של בנים.

ל. על פי **ספר החינוך** (מצוה קעא). וכתב, שאין הכוונה בדוגמת גמול בני אדם, שכל אחד ישלם את חבירו גמול, כפי הטובה שעשה עמו, או כפי הרעה. ׳כי אין עם השם ברוך הוא כי אם טובה וחסד ורחמים לעולם, ובכל עת ובכל שעה טובו מוכן אל כל הראוי

דִּבְּפֶרֶק י"ג דִּכְתִיבוֹת (קי, ב) אָמְרִינַן, כָּל הַדָּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, דּוֹמֶה כְּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֱלוֹהַּ. וְכָל הַדָּר בְּחוּץ לָאָרֶץ, דּוֹמֶה כְּמִי שֶׁאֵין לוֹ אֱלוֹהַּ. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה, לח) לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים'. וּבְפֶרֶק ו' דִּיבָמוֹת (סד, א) אָמְרִינַן, כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בִּפְרִיָה וּרְבִיָה, גּוֹרֵם לַשְּׁכִינָה שֶׁתִּסְתַּלֵּק לָכֶם אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים'. וּבְפֶרֶק ו' דִּיבָמוֹת (סד, א) אָמְרִינַן, כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בִּפְרִיָה וּרְבִיָה, גּוֹרֵם לַשְּׁכִינָה שֶׁתִּסְתַּלֵּק

זֶרַע שְׁמוֹשׁוֹן הַמְבֹאָר

להקדים, מה דִּבגמרא בְּפֶרֶק י"ג דִּכְתִיבוֹת (קי, ב)[לב] אָמְרִינַן, כָּל הַדָּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, דּוֹמֶה - נראה כְּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֱלוֹהַּ - שהשכינה שורה עליו, מפני שעיקר גילוי כבוד השכינה הוא בארץ ישראל, ושם משכן כבודו, וְכָל הַדָּר בְּחוּץ לָאָרֶץ, דּוֹמֶה - נראה כְּמִי שֶׁאֵין לוֹ אֱלוֹהַּ - שאין השכינה שורה עליו, ודומה כאילו הוא עובד לעבודה זרה. ולמדו חילוק זה ממה שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה, לח)[לג] 'לָתֵת לָכֶם אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים' - שהקב"ה יתן לנו את ארץ ישראל, כדי ששם הוא יתברך יהיה לנו לאלוקים, וישרה עלינו שכינתו[לד].

וּבגמרא בְּפֶרֶק ו' דִּיבָמוֹת (סד, א)[לה] אָמְרִינַן, כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בִּפְרִיָה וּרְבִיָה - שאינו משתדל להוליד בנים, גּוֹרֵם לַשְּׁכִינָה

ציונים ומקורות

לקבלו, ולא ינום ולא יישן שומר ישראל (תהלים קכא, ד). ומה שאמרו זכרונם לברכה (סוטה ח, ב) אצלו ברוך הוא, במדה שאדם מודד בה מודדין לו, הכוונה לומר, כי כפי מעשה האדם אם לטובה אם להפך, יתכן לקבלת הגמול. כי לעולם, באותו הענין שישים כל מחשבותיו, ויעשה מעשיו, בדוגמתו ממש, תמשך עליו הברכה או ההפך. **ובחידושי אגדות למהר"ל** (סנהדרין צ, א ד"ה כל) כתב, שכאשר מדותיו של הקדוש ברוך הוא מדה כנגד מדה, בזה נודע שלא יבא רע מן השי"ת רק הטוב, והאדם מצד מדתו שהיה מודד, מביא עליו הרע מצד עצמו.

לא. לשון הגמרא, דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, מניין שכל מדותיו של הקדוש ברוך הוא מדה כנגד מדה, שנאמר (מלכים ב ז, א) 'ויאמר אלישע שמעו דבר ה' [וגו'] כעת מחר סאה סלת בשקל וסאתים שעורים בשקל בשער שמרון', וכתיב (פסוק ב) 'ויען השליש אשר למלך נשען על ידו את איש האלוהים ויאמר הנה ה' עושה ארובות בשמים היהיה הדבר הזה ויאמר הנך ראה בעיניך ומשם לא תאכל', וכתיב (פסוק כ) 'ויהי לו כן וירמסו אתו העם בשער וימת'.

לב. לשון הגמרא, תנו רבנן, לעולם ידור אדם בארץ ישראל אפילו בעיר שרובה עובדי כוכבים, ואל ידור בחוץ לארץ ואפילו בעיר שרובה ישראל, שכל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלו-ה, וכל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלו-ה, שנאמר 'לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלוקים'. וכל שאינו דר בארץ אין לו אלו-ה. אלא לומר לך כל הדר בחוץ לארץ, כאילו עובד עבודת כוכבים.

לג. לשון הפסוק 'אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לָתֵת לָכֶם אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים'.

לד. בהפלאה (ד"ה שכל) ביאר הטעם בזה, 'מפני שארץ ישראל כתיב בה (דברים יא, יב) 'ארץ אשר ה' אלוהיך דורש אותה', ונאמר במקום המקדש (בראשית כח, יז) 'וזה שער השמים', שכל הארצות ניתנו תחת המזלות כדכתיב (דברים ד, יט) 'אשר חלק ה' לכל העמים', והם מקבלים מהשי"ת ומשפיעים, אם כן, הם ניזונים על ידי שליח, כמו שיבואר לקמן, אבל ארץ ישראל מושפעת מהשי"ת בכבודו ובעצמו'. **בפני יהושע** (כתובות שם ד"ה תנו רבנן) כתב הטעם, לפי שבחו"ל אפשר שיטה לבו שהעולם מתנהג עפ"י המזלות ח"ו, משא"כ מי שדר בארץ ישראל שהיא בלתי לה' לבדו כדכתיב (דברים יא, יב) 'ארץ אשר עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה', וא"כ ודאי אין בלבו אלא אחד, שאין לו להשען כי אם על אבינו שבשמים ותיקון כל העבודות לשם המיוחד. וציין **לתשובת הרשב"א** (ח"א סימן קלד) שכתב הטעם, שארץ ישראל נקראת 'נחלת ה'' (שמואל א כו, יט). ועיקר מצות התורה כולן בארץ הן, עד כי כמה מצות אין נוהגות כלל אלא בארץ. וזה לשון **הזוהר** (פרשת יתרו עט, ב), 'כל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה, וכל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה, מאי טעמא, משום דזרעא קדישא לארעא קדישא סלקא, ושכינתא באתרא יתבא, והאי בהאי תליא' [-שזרע קדוש לארץ הקדושה עולה, והשכינה במקומה יושבת, וזה בזה תלוי]. וראה עוד בזה, **ריקאנטי** (ויקרא יח, כה) **רבינו בחיי** (בראשית כד, ב) **אלשיך** (ויקרא כ, כד) **שו"ת אבני נזר** (יו"ד סימן תנד ס"ק יד).

לה. לשון הגמרא (סג, ב - סד, א), תנו רבנן, 'ובנוחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל'

מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יז, ז) 'לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ', בִּזְמַן שֶׁזַּרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ, שְׁכִינָה שׁוֹרָה. אֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ, שְׁכִינָה עַל מִי שׁוֹרָה, עַל הָעֵצִים וְעַל הָאֲבָנִים, עַד כָּאן.

וּמֵעַתָּה, זֶה שֶׁדָּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הוּא דָּר שָׁם כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ הַשְׁרָאַת שְׁכִינָה בָּאָה עַל יְדֵי הַבָּנִים, וְאִם כֵּן, עַל כָּרְחָךְ צָרִיךְ לְשַׁנּוֹת מַזָּלוֹ, דְּלְעִנְיַן הַבָּנִים מִקְרֵי יְשִׁיבַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל זְכוּת גָּדוֹל, אֲבָל לִשְׁאָר מִילֵּי, לֹא.

וּמְשׁוּם הָכִי, אַחַר שֶׁכָּתַב 'לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה' וְכוּ', דְּהַיְנוּ שֶׁיִּשְׁתַּנֶּה

זֶרַע שִׁמְשׁוֹן הַמְבֹאָר

שֶׁתִּסְתַּיֵּק מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר בהבטחת הקב"ה לאברהם (בראשית יז, ז)[ט], 'לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ, בִּזְמַן שֶׁזַּרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ - שיש לך זרע שיחיו גם לאחר מיתתך, הַשְׁכִּינָה שׁוֹרָה עליך ועל זרעך. אבל בזמן שאֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ, שְׁכִינָה עַל מִי שׁוֹרָה - תשרה, וכי היא תשרה עַל הָעֵצִים וְעַל הָאֲבָנִים, ע"כ.

הולדת הבנים הוא שכר כענין ישיבת ארץ ישראל

וּמֵעַתָּה, זֶה שֶׁדָּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הוּא דָּר שָׁם כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ הַשְׁרַאת שְׁכִינָה[י], וְהרי הַשְׁרַאת שְׁכִינָה בָּאָה עַל יְדֵי הַבָּנִים שיוליד, וכמבואר בגמרא יבמות הנ"ל. ונמצא, שהולדת בנים, היא שכר מדה כנגד מדה, על מצות ישיבת ארץ ישראל. וְאִם כֵּן, אף אם לפי מזלו לא היה ראוי להוליד בנים, עַל כָּרְחָךְ צָרִיךְ הקב"ה לְשַׁנּוֹת מַזָּלוֹ כדי שיוכל להוליד, דְּלְעִנְיַן הַבָּנִים, מִקְרֵי - נחשב מצות יְשִׁיבַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל זְכוּת גָּדוֹל, שעל ידה יכול המזל להשתנות, שאף מי שלפי המזל לא היה ראוי להוליד בנים, יוכל לזכות לבנים בזכות מצות ישיבת ארץ ישראל, מפני שרק על ידי שיהיו לו בנים, אפשר שתשרה השכינה עליו כפי שארץ ישראל ראויה, ואף הוא ראוי לכך בשכרו מדה כנגד מדה שדר בארץ ישראל כדי לקבל השראת השכינה, ובכדי שיתקיים כן מוכרח לשנות את מזלו וליתן לו בנים. אֲבָל לְשְׁאָר מִילֵּי - לשאר העניינים, שהם 'חיי ומזוני', שאין בהם מעלה מיוחדת לגרום להשראת השכינה, לֹא - אין ישיבת ארץ ישראל נחשבת זכות גדול שיוכל לשנות המזל, מפני שאין שייכות בין מה שיושב בארץ ישראל, עם הזכות לחיים ומזונות[יא].

ביאור הלשון 'בארצך' הכתוב רק אצל ברכת הבנים

וּמְשׁוּם הָכִי - ועל כן, אַחַר שֶׁכָּתַב הפסוק 'לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ', דְּהַיְנוּ שֶׁיִּשְׁתַּנֶּה הַמַּזָּל של בנים 'בארצך', בזכות

ציונים ומקורות

(במדבר י, לו), מלמד שאין השכינה שורה על פחות משני אלפים ושני רבבות מישראל, הרי שהיו ישראל שני אלפים ושני רבבות חסר אחד, וזה לא עסק בפריה ורביה, לא נמצא זה גורם לשכינה שתסתלק מישראל. אבא חנן אמר משום רבי אליעזר, חייב מיתה, שנאמר (שם ג, ד) 'ובנים לא היו להם', הא היו להם בנים, לא מתו. אחרים אומרים, גורם לשכינה שתסתלק מישראל, שנאמר (בראשית יז, ז) 'להיות לך לאלוהים ולזרעך אחריך', בזמן שזרעך אחריך, שכינה שורה. אין זרעך אחריך, על מי שורה על העצים ועל האבנים. [ט] לשון הפסוק, 'וְהַקֵמֹתִי אֶת בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם לִבְרִית עוֹלָם לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ'. [י] היינו שלהדר בארץ ישראל מוכרח שתהא עליו השראת השכינה, וכמו שאמרו בגמרא, כל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה. [יא] ביאור הענין, שהיות שעל ידי ישיבת ארץ ישראל זוכים להשראת השכינה, אם כן, צריך שכל היושב בארץ ישראל יהיה ראוי להשראת השכינה עליו, ויש בדבר זה אף ענין תשלום מדה כנגד מדה, שהוא עשה השתדלות לדור בארץ ישראל לזכות להשראת השכינה, כך גם ינהג השי"ת עמו לסייעו

הַמַּזָּל, כָּתַב 'אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא' בְּלִי שְׁנוּי מַזָּל, כְּדֵי שֶׁלֹּא נֹאמַר, כְּשֵׁם שֶׁמִּשְׁתַּנֶּה הַמַּזָּל בְּבָנִים, כָּךְ יִשְׁתַּנֶּה בַּחַיִּים. **וְהַכָּתוּב** סִדְּרָן לְפִי הַצֹּרֶךְ, שֶׁמִּתְחִלָּה אָדָם צָרִיךְ לִמְזוֹנוֹת, וְאַחַר כָּךְ לְבָנִים, וְאַחַר כָּךְ לְחַיִּים אֲרֻכִּים. וְזֶהוּ 'וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ', 'לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֶּלָה', 'אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא'.

וְאֵצֶל הַמְּזוֹנוֹת כְּתִיב 'וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ' (שמות שם), לְפִי שֶׁהוּא

זֶרַע שְׁמוֹשׁוֹן הַמְבֹאָר

מצות ישיבת ארץ ישראל, **כָּתַב 'אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא'**, ובברכה זו לא כתוב 'בארצך', לפי שאין זו ברכה על אריכות ימים יותר מהזמן הקצוב לפי המזל, בזכות ישיבת ארץ ישראל, שהרי הזכות של ישיבת ארץ ישראל, אינה זכות המועילה לשנות את המזל של אריכות ימים, רק היא ברכה שימלאו ימינו **בְּלִי שְׁנוּי מַזָּל** - שישמרו אותנו, שלא נמות לפני הזמן הקצוב לנו מחמת המזל, מחמת מאכלים ומשקאות ושאר מקרים המסכנים את חיינו. ולכן כתבה התורה 'בְּאַרְצָךְ', באמצע הפסוק, מיד לאחר 'לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֶּלָה וַעֲקָרָה', ולא כתבה 'בְּאַרְצָךְ', בסוף הפסוק, לאחר ברכת 'אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא', **כְּדֵי שֶׁלֹּא נֹאמַר, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁמִּשְׁתַּנֶּה הַמַּזָּל בְּבָנִים**, מחמת הזכות של ישיבת ארץ ישראל, **כָּךְ יִשְׁתַּנֶּה המזל בַּחַיִּים**, מחמת הזכות של ישיבת ארץ ישראל[לט].

סדר הברכות בתורה, כפי סדר הצטרכותם בחיי האדם

וְהטעם שנכתבו ברכות אלו דוקא בזה הסדר – מזוני בני חיי[מ], כי **הַכָּתוּב סִדְּרָן** - את הברכות **לְפִי הַצֹּרֶךְ** של בני האדם, **שֶׁמִּתְחִלָּה** - כבר מתחילת שנות חייו, **הָאָדָם צָרִיךְ לְמְזוֹנוֹת** כדי שיוכל להתקיים, **וְאַחַר כָּךְ** - כשהוא נעשה גדול, הוא זקוק **לְהוליד בָּנִים, וְאַחַר כָּךְ** - כשהוא מגיע לשנות הזקנה, הוא זקוק לברכה **לְחַיִּים אֲרֻכִּים** - שיאריך ימים, ושלא יחלש וימות. וְזֶהוּ שבתחילה כתב 'וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ' - שהיא הברכה על המזונות, שהאדם זקוק להם מיד בתחילת חייו. ולאחר מכן כתב **'לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֶּלָה** וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ' - שהיא הברכה על הבנים, שהאדם זקוק להם כשנעשה גדול ונשא אשה. ולאחר מכן, כתב **'אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא'** - שהיא הברכה על אריכות ימים, שהאדם זקוק להם בשנות זקנתו.

ברכת הסרת המחלות תלויה בברכת המזונות

וְאֵצֶל הַמְּזוֹנוֹת - בסמוך לברכה על המזונות שהיא **'וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ', כְּתִיב 'וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ'**, ולכאורה יש

ציונים ומקורות

שישיג השראת השכינה. והלא מי שאין לו בנים אינו ראוי כל כך להשראת השכינה, ממילא כל המקיים את מצות ישיבת ארץ ישראל, נחשב הדבר לו כ'זכות גדול' לשנות את מזלו בענין הבנים, שאף אם אינו ראוי לבנים מחמת מזלו, ישתנה מזלו שיהיו לו בנים, כדי שיתקיים בו מה שיסד הקב"ה שעל ידי ארץ ישראל באה השראת השכינה. אולם כלפי ענין החיים והמזונות, שאין שום הכרח שיצטרכו היושבים בארץ ישראל שיהיו להם חיים ומזונות יותר מאחרים, כלפיהם נחשב מצות ישיבת ארץ ישראל ככל שאר המצוות, והוא כמו כל זכות דעלמא, ולא כמו זכות גדול. **לט.** וזה לשון **האלשיך** (פסוק כה), באומרו 'בארצך', יכוין מאמרו יתברך לאברהם 'לך לך [וכו'] אל הארץ' וכו' (בראשית יב, א), ושם שהוא ארץ ישראל 'אעשך' וכו' (פסוק ב), כי כאן אי אתה זוכה לבנים מפני המזל. וזה יאמר 'לא תהיה משכלה ועקרה' אך 'בארצך', כי בחוץ לארץ אפשר יעכב המזל. ובדברי רבנו מבואר היטב הטעם שבארץ ישראל אין המזל מעכב, כי ענין הדירה בארץ ישראל נחשב לענין השכר בקבלת הבנים כ'זכות גדול' שבכוחה לשנות המזל. **מ. בתורת חיים** (ב"מ קז, ב ד"ה וברך) כתב, שיש לדקדק בפסוק, שהיה ראוי לכתוב בתחילה 'והסירותי מחלה מקרבך', ואחר כך לכתוב 'וברך את לחמך', דמה הנאה יש לו לאדם כשיש לו לחם רב והוא חולה ואינו יכול לאכול ממנו. דמהאי טעמא נמי תיקנו לומר בתפילה 'רפאנו' תחילה, ואחר כך 'ברך עלינו'. וראה עוד בדקדוק סדר הדברים בפסוק, **בחתם סופר** (ד"ה ועבדתם).

עִנְיַן תְּלוּיִם בַּמְּזוֹנוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זַ"ל (ב"ק צב, ב), 'מַחֲלָה' זוֹ מָרָה, שֶׁפ"ג חֲלָאִים תְּלוּיִם בָּהּ. וְכֻלָּן, פַּת שַׁחֲרִית מְבַטֶּלְתָּן. **וְעוֹד,** דִּבְפֶרֶק ד' דִּכְתֻבוֹת (נב, ב) אָמְרִינַן, דִּרְפוּאָה הִיא כְּמְזוֹנוֹת.

זֶרַע שְׁמוּשׁוֹן הַמְבֹאָר

להבין, מה ענין הצלה ממחלות עם ברכת המזונות, ויותר היה ראוי להסמיכו לברכה בענין החיים, וביאור הענין נראה לְפִי שֶׁהסרת המחלות, **הוּא עִנְיַן הַתְּלוּיִם בַּמְּזוֹנוֹת**, שהאדם שיש לו מזונותיו כפי צרכו, הרי הוא ניצל מהמחלות, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רבותינו זַ"ל בגמרא (ב"ק צב, ב)[נא], ש'מַחֲלָה' הכתובה בפסוק 'וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ', זוֹ כיס הַמָּרָה, שֶׁפ"ג חֲלָאִים - מיני מחלות העלולים לבא על האדם, תְּלוּיִם בָּהּ - מפני שבכיס המרה יש הרבה מרירות, שנובעת ומתפשטת בגידי האדם ובעצמותיו, וגורמת לכל מיני מחלות[נב], וְכֻלָּן - כל המחלות האלה, אכילת פַּת בְּשַׁחֲרִית - בבוקר, ושתיית קיתון של מים, בשעת האכילה או לאחריה[נג], מְבַטֶּלְתָּן. והרי מבואר, שמזונותיו של אדם, מונעים את המחלות שלא יבואו עליו, וממילא אם יתברכו מזונותיו ויהיו מצויים לו די צרכו, ינצל מהמחלות, ולכך נכתבה הסרת המחלות בסמוך לברכת המזונות[נד].

ריפוי האדם מחוליו הוא כהספקת מזונותיו

וְעוֹד - טעם נוסף למה שהסמיכה התורה את ברכת הסרת המחלות, לברכת המזונות, שענין שניהם אחד הוא, לפי מה דְּבגמרא בְּפֶרֶק ד' דִּכְתֻבוֹת (נב, ב)[נה] אָמְרִינַן, דִּרְפוּאָה - ריפוי האדם מחוליו, הִיא כְּמְזוֹנוֹת שלו, וכשם שמזונות האלמנה נגבית מנכסי בעלה המת, כך גם נגבים צרכי רפואתה מנכסיו, לפי שחיי האלמנה תלויים ברפואתה, כמו שהם תלויים במזונותיה, ושוים הם במעלתם לצורך קיום האדם. וזהו גם הטעם, שהתורה סמכה 'וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ', שהיא ברכת הרפואה, ל'וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ', שהיא ברכת המזונות,

ציונים ומקורות

מא. לשון הגמרא, 'ועבדתם את ה' אלוהיכם', זו קרית שמע ותפלה, 'וברך [את] לחמך ואת מימיך' זו פת במלח וקיתון של מים, מכאן ואילך 'והסירותי מחלה מקרבך'. ותניא, 'מחלה' זו מרה, ולמה נקרא שמה מחלה, ששמונים ושלשה חלאין יש בה, מחלה בגימטריא הכי הוו, וכולן, פת במלח שחרית וקיתון של מים, מבטלן. **במהרש"א** (ח"א ב"מ קז, ב ד"ה ומ"ש ועבדתם) כתב לרמוז, שבתיבת 'לחמך' יש את האותיות 'מחלך', שלחמך יסיר את המחלה. **בבעל הטורים** (שמות טו, כו) כתב, 'מחלה' אותיות הלחם, ואותיות המלח. לומר לך שפ"ג מיני חלאים תלוים במרה ופת במלח שחרית וקיתון של מים מבטלתן (ב"ק צב, ב). ולכך סמך לו (פסוק כז) 'עינות מים'. **מב.** על פי רש"י (ב"מ קז, ב ד"ה מרה). ורש"י בסוטה (ה, א ד"ה אדם) פירש, ש'מרה היא ליחלוחית מרה, היוצאה מן המרירה שבכבד, ומתגברת באדם, הכל לפי החדשים ושינוי העתים, ולפי המאכל שאוכל, ועל ידיה באין חליים ונגעים ומכאובות. יש שקורין בדברי הרופאים, מרירה שחורה. ויש שקורין, מרירה אדומה'. **מג.** ראה **שערי דעה** (לרבי שבתי סופר, על הרמב"ם הלכות דעות פ"ד ה"ב), שדן אם השתייה המבריאה היא בשעת האכילה או לאחריה. **מד.** הרמב"ן (פסוק כה) כתב לפרש וזה לשונו, הקדוש ברוך הוא יברך לחמך, והוא כלל לכל מאכל אשר יאכל, ויברך מימיך שהוא אב לכל משקה אשר ישתה, והברכה היא תוספת בהן, שיהיה מהן לך לרוב מאד. ואמר 'והסירותי מחלה מקרבך', כלומר, שאסיר בהם מחלה מקרבך, שיהיו המאכלים והמשקים טובים ובריאים לא יולידו מחלה, אבל ירפאו ממנה. וראה עוד ברמב"ן (ויקרא כו, יא). **בפנים יפות** (שמות שם) ביאר כעין זה את שייכות ברכת המזונות עם ברכת הסרת המחלות וזה לשונו, אמרו בבבא בתרא (קמו, א) 'כל ימי עני רעים' (משלי טו, טו), והא איכא שבתות וימים טובים. ומשני, שינוי וסת [-שינוי מהרגל האכילה הקבוע של האדם], תחילת חולי מעיים, והיינו דאמר 'והסירותי מחלה מקרביך', שתנצלו מן העניות, ע"כ. **מה.** לשון הגמרא, תנו רבנן, אלמנה ניזונת מנכסי יתומין, וצריכה רפואה, הרי היא כמזונות. וברש"י (ד"ה וצריכה), ואם צריכה רפואה, הרי הרפואה כמזונות,

י

גְּמָרָא דִּשַׁבָּת (פח, א), אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, בְּשָׁעָה שֶׁהִקְדִּימוּ יִשְׂרָאֵל ׳נַעֲשֶׂה׳

זֶרַע שִׁמְשׁוֹן הַמְבֹאָר

לפי שגם הרפואה והסרת המחלות הן כמו מזונות, שחיי האדם תלויים בשניהם[מו]. מה שאין כן הברכה לחיים, עניינה שיחיה את השנים שנקצבו לו או שיתארכו ימי חייו, ואין בזה ברכה על האופן שיתקיים בחיותו, כדוגמת המזונות.

י

הקדמת ׳נעשה לנשמע׳ רמז לעבודת ה׳ שלא על מנת לקבל פרס

דקדוקים בענין הקדמת נעשה לנשמע

איתא בגְּמָרָא דִּשַׁבָּת בפרק אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא (פח, א)[א], בְּשָׁעָה שֶׁהִקְדִּימוּ יִשְׂרָאֵל ׳נַעֲשֶׂה׳ לְ׳נִשְׁמָע׳[ב], יָצְתָה בַּת קוֹל מן השמים,

ציונים ומקורות

דתרווייהו חיותא נינהו. **מו.** ביאור החילוק בין שני הטעמים שכתב רבינו, לפי הטעם הראשון, טעם הסמיכות הוא, שהמזונות הם סיבה למניעת המחלות. והטעם השני הוא, שמניעת המחלות והמזונות, שניהם ענין אחד, אופן קיום האדם בעת חייו. **תמצית הדרוש: א.** ברכת ׳וברך את לחמך ואת מימיך׳ היא, שאף אם לא יהיה לנו זכות גדול שבכוחה להפוך את המזל ויתרבו המזונות, מכל מקום, אם נעבוד את הקב״ה, הוא יתברך יברכנו, שיהא מעט האוכל שבידנו מתברך, באופן של אוכל קימעא ומתברך במעיו. **ב.** ברכת ׳את מספר ימיך אמלא׳, שהיא ברכה על אריכות ימינו, פירושה, שאף אם לא יהיה לנו זכות גדול להפוך את המזל ולהוסיף על ימינו, מכל מקום, ישמרנו הקב״ה שלא יפחתו ימינו על ידי מאכלים ומקרים המסכנים את החיים. **ג.** את ברכת ׳לא תהיה משכלה ועקרה בארצך׳, שהיא ברכת הבנים, יוכלו לשנות המזל, אמנם היינו רק ׳בארצך׳, כלומר, בזכות מצות ישיבת ארץ ישראל, שנחשבת זכות גדול שיש בכוחה לשנות המזל של בנים. **ד.** מעלת זכות ישיבת ארץ ישראל, היא רק לענין בנים, ולא לענין חיי ומזוני. והטעם, לפי שישיבת ארץ ישראל, וכן הולדת בנים, שניהם גורמים להשראת השכינה. ונמצא, שהבנים הם תשלום שכר מדה נגד מדה, לישיבת ארץ ישראל. אבל לגבי חיי ומזוני, לא שייך טעם זה. **ה.** החילוק בין ברכת הבנים, שהיא ברכה על שינוי המזל, לבין שאר הברכות, שהם ברכות גם כפי ההנהגה שעל פי המזלות, מרומז במה שכתבה התורה ׳בארצך׳ מיד לאחר ברכת הבנים, ולפני הברכה שעל אריכות הימים. **ו.** הברכות נכתבו בפסוק לפי סדר הצטרכותם, שמתחילה זקוק האדם למזונות, ואחר כך הוא זקוק לבנים, ובשנות זקנותו הוא זקוק לברכה על אריכות. **ז.** ברכת הסרת המחלות נסמכה לברכת המזונות, לפי שכשהמזונות מצויים, נמנעים המחלות מבני האדם. וגם לפי שצרכי הרפואה הם בכלל מזונות. מן הראוי להביא כאן, את דברי רבינו בהקדמתו לספרו ׳זרע שמשון׳ וז״ל, אני מחלה פניהם בעשר לשונות של תפילה, לברור המנה היפה, אשר ייטב בעיניהם בחידושים הללו, ובפרט אחרי מותי, כי לימודם יהיה לי להשיב נפש, ולעידון רוח, ולזכות נשמתי, וצדקה תהיה להם, וצדקתם תעמוד לעד, לאכול בעולם הזה ולשבוע בעולם הבא, ובעל הגמול ישלם בזכות זה שכר טוב לגומלי חסד של אמת, במותב תלתא בני חיי ומזוני טבי, דבזכותא תלו וכו׳, ע״כ. והדקדוק מבואר, שהלא בגמרא מבואר שתלוים במזלא ולא בזכותא, ובודאי כוונת רבנו לדברי התוס׳ שעל ידי זכות גדול יכול לשנות את המזל, ואם כן מבואר מדברי רבינו הנ״ל בהקדמה, שרבינו מבטיח, שהלימוד בספר זה, נחשב לזכות גדול, שיש בכוחו לשנות לטובה את המזל של בני חיי ומזוני. ואף שלענין חיי ומזוני יכול להתברך בהם אף בלא שינוי המזל, וכמו שביאר רבנו בהרחבה, מכל מקום, לענין הבנים בודאי צריך שינוי המזל, נמצא מבואר מדברי רבנו שהלימוד בתורתו נחשב לזכות גדול. [ואולי כונת רבינו, שהלימוד נחשב ל׳זכות גדול׳, הואיל והוא בחינת ׳חסד של אמת׳, כנזכר בהקדמה בתחילת דבריו]. **א.** לשון הגמרא, אמר רבי אלעזר, בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, יצתה בת קול ואמרה להן, מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו, דכתיב (תהלים קג, כ) ׳ברכו ה׳ מלאכיו גברי כח עשי דברו לשמע בקול דברו׳, ברישא ׳עשי׳ והדר ׳לשמע׳. **ב.** לשון הפסוק (שמות כד, ז) ׳וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳ נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע׳.

מֵאֲמָרָם ז"ל בְּשָׁעָה שֶׁהִקְדִּימוּ יִשְׂרָאֵל נַעֲשֶׂה וְכוּ' יָצָאת בַּת קוֹל וְאָמְרָה לָהֶם מִי גִּלָּה לִבְנַי רָז זֶה וְכוּ' 'עֹשֵׂי דְבָרוֹ' וְכוּ'.

לִ'נִשְׁמַע' (שמות כד, ז), יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לָהֶם, מִי גִּלָּה לִבְנַי רָז זֶה שֶׁמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מִשְׁתַּמְּשִׁין בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קג, כ) 'בָּרְכוּ ה' מַלְאָכָיו' וְכוּ', 'בְּרִישָׁא 'עֹשֵׂי' וַהֲדַר 'לִשְׁמֹעַ', עַד כָּאן.

קָשֶׁה טוּבָא, דְּאֵיךְ יִתֵּכֶן שֶׁיַּעֲשׂוּ קֹדֶם שֶׁיִּשְׁמְעוּ, אִם לֹא יֵדְעוּ מַה לַּעֲשׂוֹת. וּמַהוּ מִי גִּלָּה לִבְנַי רָז זֶה, דְּמָה רָז שַׁיָּךְ כָּאן. וְעוֹד, בְּסָמוּךְ (שבת פח, ב), בַּמַּעֲשֶׂה דְּהַהוּא מִינָא, מַה שַּׁיָּךְ דְּסָגִינַן בִּשְׁלֵמוּתָא וּבַעֲלִילוּתָא וְכוּ'.

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁאָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ (ילקוט שמעוני פרשת אחרי רמז תקפז) עַל פָּסוּק (ויקרא יח,

זֶרַע שִׁמְשׁוֹן הַמְבֹאָר

וְאָמְרָה לָהֶם, מִי גִּלָּה לִבְנַי רָז - סוד זֶה של הקדמת 'נעשה' ל'נשמע', שהוא הסוד שֶׁמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מִשְׁתַּמְּשִׁין בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קג, כ) 'בָּרְכוּ ה' מַלְאָכָיו גִּבֹּרֵי כֹחַ עֹשֵׂי דְבָרוֹ לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל דְּבָרוֹ' וְכוּ' בְּרִישָׁא - בתחילת הפסוק נזכר 'עֹשֵׂי' לשון עשיה, וַהֲדַר - וחזר ואמר 'לִשְׁמֹעַ' לשון שמיעה, הרי שאצל המלאכים מקדימים עשיה לשמיעה, עַד כָּאן.

וביאור דברי הגמרא קָשֶׁה טוּבָא, א. דְּאֵיךְ יִתֵּכֶן שֶׁיִּשראל יַעֲשׂוּ את המצוות קֹדֶם שֶׁיִּשְׁמְעוּ אותם[א], וכיצד יעשו אִם לֹא יֵדְעוּ מַה הם חייבים לַּעֲשׂוֹת. ב. ועוד קשה, וּמַהוּ שאמרו בגמרא, מִי גִּלָּה לִבְנַי רָז זֶה שמלאכי השרת משתמשים בו, וצריך להבין דְּמָה רָז - איזה סוד שַׁיָּךְ כָּאן[ב]. ג. וְעוֹד יש להתבונן בפירוש דברי הגמרא שם בְּסָמוּךְ (שבת פח, ב)[ג], בַּמַּעֲשֶׂה דְּהַהוּא מִינָא - אותו מין שהיה מצער את רבא על הקדמת נעשה לנשמע, ועל כך השיבו רבא שבני ישראל הולכים עם הקב"ה בתמימות ואמונה, ואינם חוששים שמא יצווה עליהם דבר שאינם יכולים לעמוד בו, ומובטח להם שתמימותם תדריכם בדרך נכונה[ד], ואילו אתם המינים הולכים בדרכים עקמומיות, וסופכם שהעקמומיות תביא אתכם לידי צער ונזק[ה]. ויש להבין מַה שַּׁיָּךְ דְּסָגִינַן בִּשְׁלֵמוּתָא וּבַעֲלִילוּתָא וְכוּ' - מה ענין שנקראו הולכים בתמימות או בעקמימות לענין הקדמת נעשה לנשמע.

וְיֵשׁ לוֹמַר בביאור ענין הקדמת נעשה לנשמע, בהקדם מה שֶׁאָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ (ילקוט שמעוני פרשת אחרי רמז תקפז)[ו], עַל הַפָּסוּק (ויקרא

ציונים ומקורות

ג. וכבר עמד בזה **רבינו יונה** בפירושו על אבות (פ"ג מ"ט) **ובשערי תשובה** (שער ב אות י). **ד.** כלומר, הלא כך דרך התנהגות המלאכים ומה 'רז' שייך בכך. ומתוך שנקרא 'רז' משמע שיש כאן דבר כמוס בסיבת התנהגותם זו, ובני ישראל כוונו לדבר זה. ראה מה שכתב בזה **המהרש"א** (שבת שם ח"א ד"ה מי). **ה.** בגמרא, ההוא מינא דחזייה לרבא דקא מעיין בשמעתא, ויתבה אצבעתא דידיה תותי כרעא וקא מיין בהו, וקא מבען אצבעתיה דמא, אמר ליה, עמא פזיזא דקדמיתו פומייכו לאודנייכו, אכתי בפחזותייכו קיימיתו, ברישא איבעיא לכו למשמע, אי מציתו קבליתו, ואי לא לא קבליתו. אמר ליה אנן דסגינן בשלימותא כתיב בן (משלי יא, ג) 'תומת ישרים תנחם', הנך אינשי דסגן בעלילותא כתיב בהו (שם) 'וסלף בוגדים ישדם'. [- מעשה במין אחד שראה את רבא כשהיה מעיין בסוגיא של גמרא, וראה שאצבעות ידיו היו מונחות תחת רגליו, והיה לוחץ אצבעותיו עד שהיו נוטפות דם בלי משים לב, אמר לו הצדוקי לרבא, אתם עם פזיז שהקדמתם אמירת פיכם לאוזניכם בהקדמת 'נעשה' ל'נשמע', ועדיין עומדים אתם בפחזותכם, שהרי מתחילה הייתם צריכים לשמוע את המצוות, ואם ביכולתכם לקיימם תקבלו עליכם, ואם לאו לא תקבלו. אמר רבא לאותו המין, אנחנו שמתהלכים בתמימות כתוב בנו 'תומת ישרים תנחם' לומר שתמימותנו תדריכנו, אבל אתם שהולכים בעקמימות כתוב בכם 'וסלף בוגדים ישדם']. **ו.** שנאמר (משלי יא, ג) 'תֻּמַּת יְשָׁרִים תַּנְחֵם', ופירושו, תמימות הישרים תנהיגם בדרך הטוב להם. **ז.** כמו שכתוב (שם) 'וְסֶלֶף בּוֹגְדִים יְשָׁדֵם', כלומר עקמימות הבוגדים תשדוד נפשותם. **ח.** לשון הילקוט שמעוני, היה רבי מאיר אומר, מנין שאפילו גוי עוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול, תלמוד

ה) 'אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם', יְשָׁרְאֵל כֹּהֲנִים וּלְוִיִם לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא 'הָאָדָם', לוֹמַר לְךָ, דַּאֲפִלּוּ גּוֹי וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, הֲרֵי הוּא כְּכֹהֵן גָּדוֹל. אֶלָּא שֶׁאֵינָם מְקַבְּלִים שָׂכָר כְּמִצְוָה וְעוֹשֶׂה, אֶלָּא כְּאֵינוֹ מְצָוֶה וְעוֹשֶׂה.

וּבְפֶרֶק קַמָּא דְּאָבוֹת (מ"ג) תְּנַן, **אַל תִּהְיוּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁים עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס, כִּי זוֹ אֵינָהּ נִקְרֵאת עֲבוֹדָה שְׁלֵמָה, עֲבוֹדָה תַּמָּה.** **וְהָכִי** נַמִּי, בְּ'נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע' הוּא דְּוֹמֶה לָזֶה. דְּאִין הָכִי נַמִּי שֶׁהָיָה צָרִיךְ

זֶרַע שִׁמְשׁוֹן הַמְבֹאָר

יח, ה) 'אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם'[ט], ודרשו חז"ל 'אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם יִשְׂרָאֵל כֹּהֲנִים וּלְוִיִם', **לֹא נֶאֱמַר** בפסוק זה, **אֶלָּא** 'אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם', **לוֹמַר לְךָ דַּאֲפִלּוּ גּוֹי וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה הֲרֵי הוּא** חשוב במעלתו **כְּכֹהֵן גָּדוֹל**[י], ובודאי נוטלים הם שכר טוב על לימודם, **אֶלָּא שֶׁאֵינָם מְקַבְּלִים שָׂכָר כְּאָדָם הַמְצֻוֶּה בְּמִצְוֹת וְעוֹשֶׂה** מה שנצטווה, ששכרו גדול יותר, **אֶלָּא** רק **כְּאָדָם שֶׁאֵינוֹ מְצֻוֶּה בְּמִצְוֹת, וְעוֹשֶׂה** אותם מעצמו, אשר שכרו מועט יותר[יב]. ומכל מקום מצינו כאן ששכר המצווה ועושה גדול יותר ממי שעושה המצוות בלי ציווי[יג].

והנה במשנה **בְּפֶרֶק קַמָּא דְּאָבוֹת** (מ"ג) **תְּנַן, אַל תִּהְיוּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁים** את הרב, **עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס** - שכר[יד], **כִּי** עבודה כזו **אֵינָהּ נִקְרֵאת עֲבוֹדָה שְׁלֵמָה, עֲבוֹדָה תַּמָּה**[טו], ותמימות העבודה ושלמותה ימצאו רק בקרב העובדים עבודתם שלא על מנת לקבל פרס[טז].

הקדמת עשיה לשמיעה ממעטת השכר כמי שאינו מצווה ועושה

וְהָכִי נַמִּי, כשהקדימו ישראל עשיה לשמיעה **בְּאמירת 'נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע', הוּא** גם כן **דְּוֹמֶה לָזֶה, דְּאִין הָכִי נַמִּי** בודאי **שֶׁהָיָה צָרִיךְ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל תְּחִלָּה לִשְׁמֹעַ** את **סֵדֶר**

ציונים ומקורות

לומר 'אשר יעשה אותם האדם וחי בהם', כהנים לוים וישראלים לא נאמר אלא 'האדם', הא למדת שאפילו גוי והוא עוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול, אלא שאין נותנין לו שכר כמצווה ועושה וכו', דאמר רבי חנינא גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה. [וכן הוא במסכת ב"ק (לח, א), ובמסכת (ע"ז ג, א)]. **ט.** לשון הפסוק, 'וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם אֲנִי ה'". **י.** בדברי תורה השייכים למצוות שהוא חייב בהם, דאם לא כן הרי אמרו (סנהדרין נט.) שגוי שלמד תורה חייב מיתה (ע"ז ג, א תוד"ה שאפילו). **יא.** ולא ככהן גדול ממש, שהרי הנכרי אינו מצווה ועושה, אלא גוזמא בעלמא היא (תוס' רי"ד [מהדורת הרב זק"ש], ע"ז ג, א ד"ה הרי). ובבית הבחירה להמאירי (סנהדרין נט, א ד"ה בן נח) פירש דבא לומר שאנו רשאים לכבדו ככהן גדול, כל זמן שאינו עוסק כי אם בהלכות המצוות שהוא מצווה בהם. **יב.** לפי שהמצווה ועושה דואג תמיד לבטל יצרו ולקיים מצות בוראו, אבל מי שאינו מצווה אינו דואג לפי שיש לו פת בסלו ויודע שאם ירצה יניח מלקיים המצוה (קידושין לא, א ובתוס' ד"ה גדול). **יג.** ענין המצווה ועושה שהוא גדול משאינו מצווה ועושה מצינו בכמה מאמרי חז"ל, אולם רבנו הביא מאמר זה בדוקא כי כאן מבואר להדיא שגם **שכרו** של המצווה ועושה גדול משכרו של מי שאינו מצווה ועושה. **יד.** אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס, ויהי מורא שמים עליכם (משנה אבות שם). ופירש רש"י (ע"ז יט, א ד"ה על), על מנת שלא לקבל פרס, יהי לבך עמו לומר אפילו אין סופי לקבל שכר, אוהב אני את בוראי וחפץ במצותיו. **טו.** מליצה זו ע"פ לשון הגמרא (יומא כד, א), 'ועבדתם' עבודה תמה. **טז.** וזו היא עבודת השם יתברך ויתעלה מאהבה, שנאמר (דברים ו, ה) 'ואהבת את ה'', ואי זו היא עבודה שלימה בבני אדם, הרוצה לשמש אוהבו מפני אהבתו אותו מימים קדמונים, ואף אם ידע שלא יתן לו פרס, ואהבה כזו יש לאדם לאהוב עבודת ה' (רבנו יונה אבות פ"א מ"ג). ועיין עוד בדברי רבינו בספרו **תולדות שמשון** (אבות שם, בפירוש השני).

לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל תְּחִלָּה לִשְׁמֹעַ סֵדֶר עֲבוֹדוֹת וְהַמִּצְוֹות, וְאַחַר כָּךְ לַעֲבֹד. אָמְנָם, כַּוָּנַת יִשְׂרָאֵל הָיְתָה כָּךְ, אֲפִלּוּ אִם לֹא הָיִיתָ נוֹתֵן לָנוּ שָׂכָר כְּמִצְוָה וְעוֹשֶׂה, אֶלָּא כְּמִי שֶׁאֵינוֹ מְצַוֶּה, דַּיֵּנוּ. **וְזֶהוּ** סוֹד גָּדוֹל שֶׁמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ, שֶׁהֵם אֵינָם מַקְפִּידִים לְתַשְׁלוּם גְּמוּל. **וְעִקַּר** הַמִּינוּת יָדוּעַ שֶׁבָּא מֵחֲמַת דָּבָר זֶה, שֶׁצָּדוֹק וּבַיְתוֹס **נִשְׁתַּבְּשׁוּ בְּמִשְׁנָה זוֹ** (אבות דרבי נתן פ״ה), **וּלְעוֹלָם הָיוּ מוֹנִים אֶת יִשְׂרָאֵל, וְרָבָא הֵשִׁיב לְהַהוּא מִינָא, אֲנַן סָגִינַן בִּשְׁלֵמוּתָא, וְעוֹבְדִים לָאֵל בְּאַהֲבָה רַבָּה**

זֶרַע שִׁמְשׁוֹן הַמְבֹאָר

הָעֲבוֹדוֹת וְהַמִּצְוֹות, וְרַק אַחַר כָּךְ - אחר שמיעתם יהיה ביכולתם לַעֲבֹד את ה׳ בקיום מצוותיו[יז]. **אָמְנָם, כַּוָּנַת יִשְׂרָאֵל** בהקדמת ׳נעשה׳ ל׳נשמע׳ **הָיְתָה כָּךְ**, לומר לפני הקב״ה כי מחמת אהבת ה׳ שבקרבם, מרוצים הם לעובדו גם קודם שמיעת הציווי[יח], **וַאֲפִלּוּ אִם** מחמת חיסרון הציווי **לֹא הָיִיתָ נוֹתֵן לָנוּ שָׂכָר** מרובה **כְּמִצְוָה וְעוֹשֶׂה, אֶלָּא כְּמִי שֶׁאֵינוֹ מְצַוֶּה**, הרי **דַּיֵּנוּ** בשכר מועט, ואין אנו מדקדקים על ריבוי השכר או מיעוטו, כי עבודתנו היא שלא על מנת לקבל פרס.

וְזֶהוּ שאמרו שהקדמת עשיה לשמיעה הוא **הסוֹד הַגָּדוֹל שֶׁמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ**, כי זו היא מעלתם **שֶׁהֵם אֵינָם מַקְפִּידִים לְתַשְׁלוּם גְּמוּל** על עבודתם, והם כמי שמקדימים עשיה קודם לשמיעה, וכמי שעובדים עבודתם אף על פי שאינם מצווים בה[יט].

שורש המינות מחמת שאינו מרוצה לעבוד שלא על מנת לקבל פרס

ובזה יובן טענתו של אותו המין לרבא, כי טעם **וְעִקַּר** שורש **הַמִּינוּת** וחיסרון האמונה, **יָדוּעַ שֶׁהוּא בָּא מֵחֲמַת דָּבָר זֶה** של קושי העבודה שלא על מנת לקבל פרס, וקושי זה מביא אותם לכפור באמונת שכר ועונש עד שיוצאים לתרבות רעה, וכמו **שֶׁצָּדוֹק וּבַיְתוֹס נִשְׁתַּבְּשׁוּ בְּהבנת מִשְׁנָה זוֹ** - ׳הוו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס׳, וטעו לומר שאין עולם הבא מתוקן למתן שכרם של ישראל, ומתוך כך כפרו באמונת העולם הבא ותחיית המתים (אבות דרבי נתן פ״ה)[כ]. **וּלְעוֹלָם הָיוּ** המינים **מוֹנִים** - מאנים ומצערים **אֶת יִשְׂרָאֵל** בדבר זה, שהם עובדים את הקב״ה שלא על מנת לקבל פרס, וכך היה אותו מין מצער את רבא על הקדמת נעשה לנשמע, שהסכימו שתהיה עבודתם בשכר מועט כמי שאינו מצווה ועושה, **וְרָבָא הֵשִׁיב** תשובה **לְהַהוּא מִינָא, אֲנַן סָגִינַן בִּשְׁלֵמוּתָא** - אנחנו מתהלכים לפני ה׳ בתמימות ובשלמות, **וְעוֹבְדִים לָאֵל בְּאַהֲבָה רַבָּה וְכוּ׳**, שלא על מנת לקבל פרס[כא], מתוך הקדמת עשיה לשמיעה כמי שאינם מצווים ועושים,

ציונים ומקורות

יז. כי איך ידעו לקיים את המצוות קודם שישמעו אותם. יח. ולא שבמציאות אפשר להם לעשות קודם השמיעה. יט. וזהו שנאמר בהם ׳עושי דברו׳ קודם ׳לשמוע בקול דברו׳, כי המלאכים אין שייך בהם מתן שכר כי הם שלמים בלי שום חיסרון, וכל עשייתם היא רק בכדי ׳לשמוע בקול דברו׳ בלי שום כוונה לטובת עצמם (ספר העיקרים מאמר ג פ״ה). כ. זה לשון אבות דרבי נתן, אנטיגנוס איש סוכו היו לו שני תלמידים שהיו שונין בדבריו, והיו שונין לתלמידים ותלמידים לתלמידים, עמדו ודקדקו אחריהן ואמרו, מה ראו אבותינו לומר דבר זה, אפשר שיעשה פועל מלאכה כל היום ולא יטול שכרו ערבית, אלא אילו היו יודעין אבותינו שיש עולם אחר ויש תחיית המתים, לא היו אומרים כך, עמדו ופירשו מן התורה, ונפרצו מהם שתי פרצות, צדוקים וביתוסין, צדוקים על שום צדוק, ביתוסי על שום ביתוס. כא. ענין העבודה בשלמות שנזכרה בדברי רבא, שתהיה

וְכוּ', אֲבָל הָנָךְ אֵינָשֵׁי דְּסָגוּ בַּעֲלִילוּתָא, כְּתִיב בְּהוּ וְכוּ'. וְעַיִן עוֹד לְעֵיל עַל זֶה וְרוֹצִים לַעֲבֹד עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס, בְּסֵדֶר יִתְרוֹ (אות יב).

זֶרַע שִׁמְשׁוֹן הַמְבֹאָר

ומובטחים אנו מפני המכשול כי 'תֵּמַּת יְשָׁרִים תַּנְחֵם' (משלי יא, ג). **אֲבָל הָנָךְ אֵינָשֵׁי דְּסָגוּ בַּעֲלִילוּתָא** - אותם אנשים מינים המתהלכים בעקמימות, **וְרוֹצִים לַעֲבֹד** את הקב"ה רק **עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס**[כב], **כְּתִיב בְּהוּ** 'וְסֶלֶף בּוֹגְדִים יְשָׁדֵם' **וְכוּ'**[כג]. **וְעַיִן עוֹד לְעֵיל עַל זֶה** - על ענין הקדמת נעשה לנשמע, **בְּסֵדֶר יִתְרוֹ (אות יב)**[כד].

ציונים ומקורות

העבודה מתוך אהבת הבורא, כמו שכתב רש"י (שבת פח, ב ד"ה דסגינן), שאנו מתהלכים עמו יתברך בשלמות ובתום לב כדרך העושים מאהבה. ומכלל עבודת ה' מאהבה לעובדו יתברך שלא על מנת לקבל פרס, כמבואר בדברי רבנו יונה (אבות פ"א מ"ג) שהובא בהערה לעיל. **כב.** זוהי עקמומיותם שמתכוונים בעבודתם לתועלת עצמם ולקבל פרס, ואין עבודתם בתמימות לעשות נחת רוח לבוראם. **כג.** וכיון שכל כוונתם להנאת עצמם לפיכך אינם בוטחים להקדים עשיה לשמיעה, וסוף שעקמומיותם היא עצמה המביאה אתם לידי כשלון. **כד.** תמצית הדרוש: **א.** הקדמת נעשה לנשמע אין פירושו כפשוטו שיעשו קודם הציווי, דזהו דבר בלתי אפשרי, אלא שבאמירתם זו באו לרמוז שנכונים הם לעשות המצוות גם בלי ציווי, אף שיתמעט שכרם ויהיו כמי שאינם מצווים ועושים, כי כל עיקר עבודתם היא שלא על מנת לקבל פרס. **ב.** מדרגה זו היא מדרגת המלאכים, בבחינת 'רז' שמלאכי השרת משתמשים בו, להיות עבודתם להקב"ה שלא על מנת לקבל פרס. **ג.** תלונת המינים כנגד ישראל כיצד מוכנים הם לעבוד את הקב"ה שלא על מנת לקבל פרס, ובאמת זוהי שלמות העבודה והתמימה, והיא המנחה את ישראל בדרך הישר בלי שום מכשול.

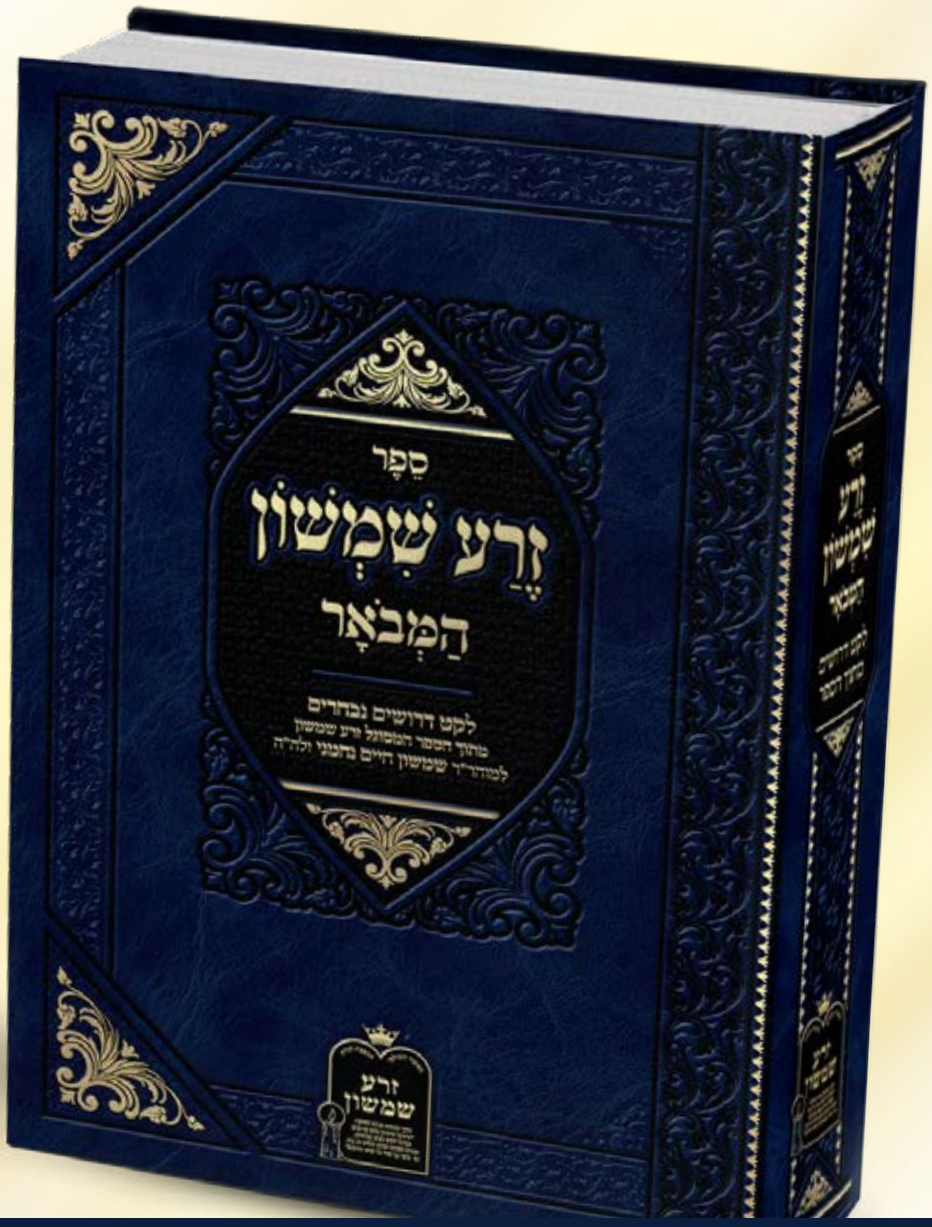

לפרטים: ארץ ישראל 02-80-80-500 05271-66450

ארה"ב 347-496-5657

ניתן להשיג בכל חנויות הספרים

הביאו ברכה לביתכם

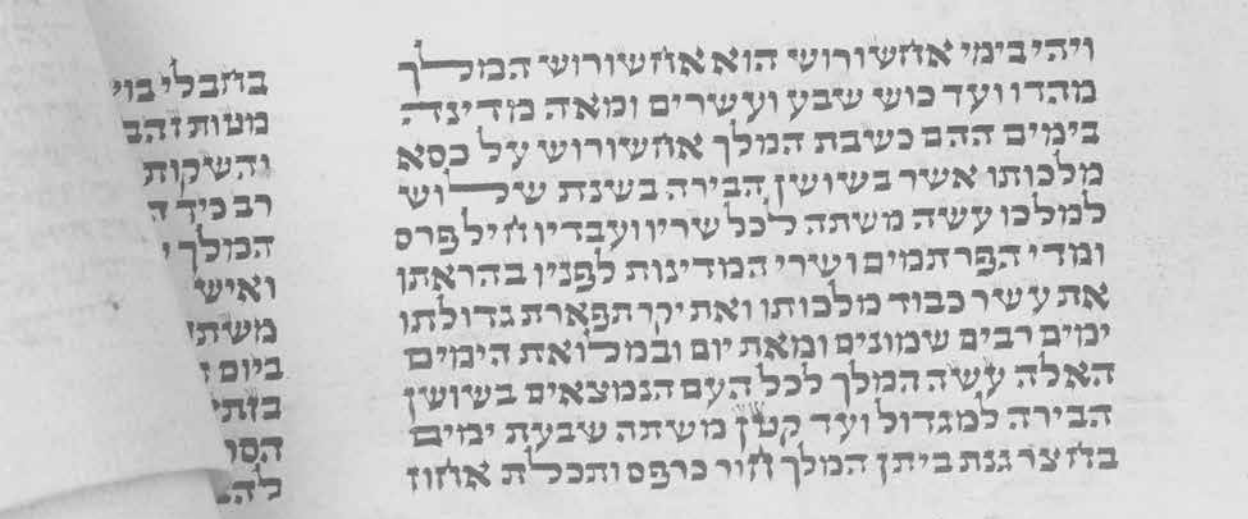

לקראת ימי הפורים הבעל"ט יצא לאור ספר

'זרע שמשון המבואר'

מגילת אסתר

ניקוד ופיסוק מלא • אותיות מאירות עינים
עימוד משובב עין

ובו כל דרושי רבנו על מגילת אסתר

בביאור משולב בלשון קצר וצח למען ירוץ הלומד ויתענג בחידושיו המתוקים של רבנו.

כולל מדור ציונים והערות

בו מובאים כל המדרשים ומאמרי חז"ל בשלמותם, והרבה הוספות נפלאים המסייעים מאד להבנת העניינים המובאים בדברי רבנו.

לא בא כבושם הזה • ארץ ישראל 052-7166450 ארה"ב 347-496-5657 • הביאו ברכה לביתכם

'ועיניכם תראינה בנים בני בנים כשתילי זיתים סביב לשולחנכם חכמים ונבונים,
ובתים מלאים כל טוב, גם עושר גם כבוד לא יסופו מזרעכם'

מתוך ברכת
והבטחת הרב המחבר

רבנו שמשון חיים נחמני זלה"ה

בבקשתו ותחינתו

בהקדמת ספריו 'זרע שמשון' ו'תולדות שמשון'

'למען אחי רעי ותלמידי ישאו את שמי על שפתם, ועל הטוב יזכר שמי בפיהם אחר מותי, כאשר בעשר לשונות של תפילה אני מחלה פניהם, ובעל הגמול ישלם במיטב חי אריכי ומזוני טפי לגומלי חסדים טובים'.

* * *

'כאשר אני מחלה פניהם בעשר לשונות של תפילה לברור המנה היפה אשר ייטב בעיניהם בחידושים הללו, ובפרט אחרי מותי כי לימודם יהיה לי להשיב נפש ולעידון רוח ולזכות נשמתי, וצדקה תהיה להם וצדקתם תעמוד להם לאכול בעוה"ז ולשבוע בעוה"ב, ובעל הגמול ישלם בזכות זה שכר טוב לגומלי חסד של אמת במותב תלתא, בני חיי ומזוני טבי'.

* * *

'ובעל הגמול ישלם בזכות זה שכר טוב לגומלי חסד של אמת במותב תלתא, בני חיי ומזוני טבי'. **'ועיניכם תראינה בנים בני בנים כשתילי זיתים סביב לשולחנכם, חכמים ונבונים, ובתים מלאים כל טוב, גם עושר גם כבוד לא יסופו מזרעכם'.**

• מספרי רבנו שיצאו לאור על ידי 'האיגוד העולמי להפצת תורת זרע שמשון' •

לפרטים: ארץ ישראל 05271-66450 * 02-80-80-500 ארה"ב 347-496-5657